

Received / Geliş
21.09.2017

Article History
Accepted / Kabul
12.10.2017

Available Online / Yayınlanma
15.10.2017

EQUALITY OF WOMEN AND MEN IN CONTEXT OF 34th AYAH OF NISA SURA ACCORDING TO QUARAN AND HADITH AND THE ISSUE OF BATTERING WOMEN

**NİSA SURESİ 34. AYET BAĞLAMINDA KUR'AN VE SÜNNETE GÖRE
KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ VE KADINLARIN DÖVÜLMESİ
MESELESİ**

Osman KAYA¹

Abstract

According to Islamic belief, every individual, either man or woman has been created equally both in their responsibilities and rights. This equality has been taken for two identical parts forming a unity. In familial life, man and woman have different duties and responsibilities. The differences in duties and responsibilities or physical strength of one party do not bestow the right of superiority over the other. However, equality of men and women, and the claim that women can be battered have been under discussion from the past up to present. What makes the matter complicated is the claim under discussion is based on a religious testimonial. This claim is especially based on various interpretations of certain concepts in 34th Ayah of Nisa Sura. When these concepts are analyzed, through interpreting differently, the problematic issue seems resolvable. In fact, when the thoughts of Koran commentators and scholars of different opinions are compared, the problem seems more solvable. This article dealt especially with misperception of “Kavvam” “Nüşûz” and “darb / Darabe” terms, by focusing on them in contextual unity of Quran and practices of Holy Prophet in interpretation of the 34th Ayah of Nisa mentioned, perception of battering women was considered not to be likely to be based on testimonial

Keywords: Men-Women, Equality of women and men, Battering women, Ayah and Hadith

Özet

İslam inancına göre, kadın-erkek bütün fertler gerek görev ve sorumlulukları gerekse hak ve ödevleri bakımından eşit yaratılmıştır. Bu eşitlik bir bütünü tamamlayan parçaları gibidir. Aile içerisinde, kadının görev ve sorumlulukları ayrı; erkeğin görev ve sorumlulukları ayrıdır. Bu görev ve sorumlulukların farklı olması veya fiziki bakımdan birinin diğerinden daha güçlü olması, ona üstün olma hakkını vermez. Buna rağmen geçmişten günümüze kadar kadın-erkek eşitliği ve kadınların dövülebileceği iddiası tartışılmıştır. Söz konusu iddianın dini bir nassa, Kur'an ve sünnete dayandırılması, durumu daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Bu iddianın ortaya atılması özellikle Nisa Suresi 34. ayetinin içeriğindeki bazı kavramlara farklı anlamlar verilmesi neticesinde olmuştur. Bu kavramlar incelendiğinde kelime ve terimlerin farklı anlamlandırmak suretiyle problemin doğru bir anlayışla çözülebileceği kanaatine vardık. Nitekim farklı görüşte olan müfessir ve âlimlerin fikirlerini karşılaştırdığımızda bunu daha da net olarak görmek mümkün olmaktadır. Bu çalışmada söz konusu Nisa,4/34. ayetin anlamlandırılmasında özellikle “kavvam” “nüşûz” ve “darb/darabe” kelimeleri üzerindeki yanlış algılamalar ele alınmış olup, Kur'an'ın anlam bütünlüğü ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına odaklanarak, kadının dövülebileceği anlayışının doğru olmadığı kanaatine vardık.

Anahtar Kelimeler: Kadın-Erkek, Eşitlik, Kadınların Dövülmesi, Ayet ve Hadis

¹ Yrd. Doç. Dr. Adıyaman. Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

Nisa, 4/34

“Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin, mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. İyi kadınlar, gönülden boyun eğenler ve Allah'ın korunmasını emrettiğini, kocasının bulunmadığı zaman da koruyanlardır. Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itaat ediyorlarsa aleyhlerine yol aramayın. Doğrusu Allah Yüce'dir, Büyük'tür.”(Nisa, 4/34, Diyanet Meali)

İslam'a göre, yaratılış ve Allah'ın kulu olmak bakımından kadın ile erkek arasında hiç bir fark yoktur. Buna göre kadın ile erkek bir elmanın iki yarısı gibidirler. Kur' an-ı Kerime göre, önce tek nefsi (Hz. Adem) yaratan Yüce Allah sonra ondan eşini yaratmış, bilahare bu ikisinden, pek çok erkek ve kadın yaratmıştır.² Hiç kimsenin kendi cinsiyetini seçme hürriyeti yoktur. Dilediğine kız, dilediğine erkek çocuk veren Allah'tır.³ Bir kimseyi akim/kısır kılan da Allah'ın iradesidir.⁴ Onun kısır kalması, İslâm hukuku nazarında hiçbir özlük hakkının kısıtlamasına neden olmaz. İslam nazarında kadın-erkek, aynı ruha, aynı cevhere ve insanî öze sahiptir. Bu bakımdan aralarında hiçbir fark yoktur. Bu itibarla her ikisi de temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Erkeklerin ve kadınların yaratılış gayeleri de aynıdır. Her iki cins de Allah'ı tanımak, ona ibadet etmek⁵, yeryüzünü imar etmek⁶, doğuştan kendilerinde var olan imkân ve yetenekleri uygulamak ve geliştirmek, âhiret saadetini kazanmak için yaratılmışlardır. Kur' an ve hadislerdeki hitaplarda, emir ve yasaklarda, kadın ve erkek bir ve eşit tutulmuştur. Hz. Peygamber, kadını ve erkeğiyle bütün insanlığın peygamberidir.⁷ O, bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilmiştir.⁸ Allah, erkek veya kadın, hayırlı iş yapmış her kişinin emeğini boşa çıkarmayacağını bildirmekte⁹, kendisine inanmış olarak hayırlı iş yapan ister kadın, ister erkek olsun bu minval üzere hayatını tamamlayan her kese cenneti va'd etmektedir.¹⁰ Kısaca, naslarda yer alan genel ve temel hükümlerde kadın-erkek ayrımı yoktur. İslam Hukukunda ceza ehliyeti ve mesuliyeti bakımından da kadın-erkek arasında bir fark yoktur. Kadınlara karşı işlenmiş suçlar, erkeklere karşı işlenmiş suçlar gibidir. Kadınların işledikleri suçlara verilen cezalar, erkeklerin işledikleri suçlara verilen cezalar gibidir. İlim öğrenmek, erkeklere farz olduğu gibi kadınlara da yerine göre farz-ı ayın, yerine göre farzı kifayedir. Kadınların da, erkekler gibi, hür ve bağımsız olarak, görüş ve kanaat açıklama, fikirlerini serbestçe ifade etme hakkı vardır.¹¹ Bu bakımdan iddia edilen kadın-erkek eşitsizliğini çok iyi değerlendirmek gerekir. Eşitlik-eşitsizlik, haklarda ve hukuk karşısında söz konusu olur. İslam'da kişisel haklarda ve hukuk karşısında, kadın-erkek arasında bir eşitsizlik örneğine rastlamak mümkün değildir.

² Nisa, 4/1.

³ Şura, 42/49.

⁴ Şura, 42/50.

⁵ Zariyat, 51/56.

⁶ Hud, 11/61.

⁷ Bkz. A'raf, 7/158.

⁸ Sebe', 34/28.

⁹ Al-i İmran, 3/195.

¹⁰ Mü'min, 40/40.

¹¹ Hatiboğlu, Mehmet Sait “İslam'ın Kadına Bakışı”, *İslamî Araştırmalar Dergisi*. c. 5, Sayı:4, 231; Uludağ, Süleyman *İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, TDV. Yayınları, Ankara 1989, 176 vd.

Buna rağmen son zamanlarda, kamuoyunda en çok tartışılan konulardan biri de kadın-erkek eşitliği ve kadının dövülmesi meselesidir. Üstelik bu dövme işinin de İslam Dininden kaynaklandığı iddia edilmektedir. Öteden beri gerek batıda gerekse ülkemizde kadının sosyal konumu tartışılmıştır. Eleştiri konusu olarak da genellikle İslam'ın “yumuşak karnı” olarak görülen kadın meselesi seçilmiştir. Eleştirilerde malzeme olarak, bu dinin temel kaynakları olan Kur'an ve hadis kitaplarındaki hüküm ve haberler yanlış olarak değerlendirilmektedir.

Böylece kadını döven, aşağılayan, bir erkeğe dört kadınla evlenmeyi layık gören bir din imajı sergilenmektedir. Müslüman kadını da, evlere kapatılmış ve efendilerinin ihtiyaçlarına adanmış, ruhları ölmüş nesneler olarak takdim edilmektedir. Ayrıca İslâm dünyasında tarihte ve günümüzde kadının içinde bulunduğu hukuki, ekonomik ve politik konumu eleştirilmektedir.

Kadınlarla ilgili olarak İslam'a yöneltilen eleştiri konularından biri de “kadın-erkek eşitsizliği” ile kadının dövülmesinin teşvik edildiği iddiasıdır. Bu iki eleştiri konusu Kur'an'ın şu ayetine dayandırılmaktadır: “Allah'ın insanlardan bir kısmı diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için salih kadınlar itaatkârdır. Allah'ın korunmasını emrettiğini kocasının bulunmadığı zamanda koruyanlardır. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın, nihayet dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın, çünkü Allah, yücedir, büyüktür.”¹²

¹² Nisa,4/34 Ayrıca bu ayete farklı anlam verenler de vardır. Bir kısmı “darabe” fülüne vurma anlamını verirken, diğer bir kısmı da ayrılma, yer değiştirme, gönderme anlamlarını vermiştir.

a-“Darabe” ye vurma anlamı verenlerden birkaç örnek:

Diyanet İşleri: Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmuştur. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gayb”ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür.

Ali Fikri Yavuz: Erkekler, kadınlar üzerine idareci ve hâkimdirler. Çünkü Allah birini (cihad, imamet, miras gibi işlerde) diğerinden üstün yaratmıştır. Bir de erkekler mallarından (kadınlarına) harcamaktadırlar. İyi kadınlar, (Allah'a) itaatkârdırlar ve Allah kendilerini koruduğu cihetle, kocalarının gıyabında ırz ve mallarını muhafaza ederler. Fenalık ve geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlara gelince: Önce kendilerine öğüt verin. Sonra uslanmazlarsa, kendilerini yataklarda yalnız bırakın. Yine dinlemezlerse, (Hafifçe) döğün. Size itaat ettikleri takdirde kendilerini incitmeye bir bahane aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür.

Diyanet İşleri (eski): Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin, mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. İyi kadınlar, gönülden boyun eğenler ve Allah'ın korunmasını emrettiğini, kocasının bulunmadığı zaman da koruyanlardır. Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itaat ediyorlarsa aleyhlerine yol aramayın. Doğrusu Allah Yüce'dir, Büyük'tür.

Diyanet Vakfı: Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse ar

Elmalılı Hamdi Yazır: Er olanlar kadınlar üzerinde hâkim dururlar, çünkü bir kerre Allah birini diğerinden üstün yaratmış bir de erler mallarından infak etmektedirler, onun için iyi kadınlar itaatkârdırlar, Allah kendilerini sakladığı cihetle kendileri de gaybı muhafaza ederler, serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince: evvelâ kendilerine nasihat edin, sonra yattıkları yerde mehur bırakın, yine dinlemezlerse döğün, dinledikleri halde incitmeye behane aramayın, çünkü Allah çok yüksek, çok büyük bulunuyor

Süleyman Ateş: Allah, insanları birbirinden üstün kıldığı ve mallarından harca(yıp kadınların geçimini sağla)dıkları için erkekler, kadınlar üzerinde yöneticidirler. Bundan dolayı iyi kadınlar itâatkâr olup, Allah'ın kendilerini korumasına karşılık (Allah'ın verdiği başarı ile) gizliyi korurlar (kocalarına aslâ ihânet etmezler). Hırçnılık, etmelerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarda onlara sokulmayın, onları dövün. Eğer size itâ'at ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür.

Muhammed Esed: Erkekler, kadınları, Allahın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler. Dürüst ve erdemli kadınlar, gerçekten

1. Nüzûl Sebebi

Bu ayetin iniş sebebi olarak tefsirlerde birbirine benzeyen çeşitli rivayetler yer almaktadır. Katâde diyor ki, Hasan'ın rivayetine göre Hz. Peygamber zamanında bir adam hanımına bir tokat atmış, kadın durumu Nebî (as)'a şikâyet etmişti. Hz. Peygamber (as) kısas hükmü verince bu ayet inmiş ve “*Sen bir şey istedin, ama Allah da başka bir şey istedi. O'nun dilediği en hayırlıdır*” buyurmuştur.¹³ Hasan'dan gelen başka bir rivayete göre olayın kahramanı Ensar'dan biridir. “*Hüküm verilmeden önce “Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana vahiy edilmesi henüz tamamlanmadan Kur'an'ı acele okumaya kalkma “Rabbim ilmimi arttır”de” mealindeki Tâhâ 114. âyet nazil olmuştu. Nebi (as) o kadını Nisâ 34. ayet inene kadar yanında tutmuş ve kendiliğinden bir hüküm vermemiş, ardından bu ayet indirilmiştir.*”¹⁴ Gelen başka bir rivayete göre Said b. Reb'i'nin hanımı Habibe b. Zeyd b. Harice kendisine karşı bir serkeşlikte bulundu, kocası, yüzünde iz bırakacak şekilde kendisini dövdü. Babası birlikte Hz. Peygamber'e geldiler. Babası; “*Ya Rasulullah, ben kızımı ona verdim fakat o dövdü,*” diye şikâyet edince Hz. Peygamber, kocasına kısas yapılmasını istedi. Onlar geri dönüyorlardı ki daha sonra Hz. Peygamber, onlara “*dönün bu Cebraîl'dir bana geldi dedi. Nisa, 4/34 ayeti nazil olunca*”. “*Biz bir şey diledik Allah (c.c) da bir şey diledi. Allah'ın dilediği daha hayırlıdır.*”¹⁵

Nüzûl sebebi olarak nakledilen rivayetler çok muhteliftir. Hatta bazen birbirleriyle çelişen rivayetler bulunmaktadır. Ancak bu rivayetlerin tam bir gerçeği yansıttıklarından söz edilemez. Bazı yazarlar ve düşünürler, bu ayete bakarak, İslâm'ın kadın-erkek eşitliğini kabul etmediğini, bilakis erkeği kadından üstün gördüğünü ve erkeğin eşini dövebileceğini söyleyerek eleştirmişlerdir. Bu yanlış anlaşılma ve tenkitler, söz konusu ayette geçen “*Kavvam*,” “*Nüşûz*” ve özellikle “*Darabe/Darb*” kelimelerine farklı ve yanlış olarak anlam verilmesinden

Allah'ın koru(nmasını buyur)duğu mahremiyeti koruyan sadık ve itaatkar kadınlardır. Kötü niyetlerinden korktuğunuz kadınlara gelince, onlara (önce) nasihat edin; sonra yatakta yalnız bırakın; sonra dövün; ve bundan sonra itaat ederlerse onları incitmekten kaçının. Allah gerçekten yücedir, büyüktür.

b-“Darabe” Ayrılma gönderme anlamını verenler den birkaç örnek:

Bayraktar Bayraklı: Erkekler kadınları, Allah'ın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamaları koruyup gözetirler. Dürüst ve erdemli kadınlar, gerçekten Allah'ın korunmasını buyurduğu mahremiyeti koruyan, sadık ve itaatkâr kadınlardır. Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince, onlara önce nasihat ediniz, sonra yattıkları yatakta yalnız bırakınız; yine de itaat etmezlerse onları geçici olarak evden uzaklaştırınız. Bundan sonra itaat ederlerse, onları incitmekten kaçınınız. Allah gerçekten yücedir; büyüktür.

Edip Yüksel: Erkekler kadınları gözetirler. Zira ALLAH herbirine farklı yetenekler ve özellikler vermiştir. duyduğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarınızı ayırın ve nihayet onları çıkarın. Size itaat ederlerse onlara karşı bir yol aramayın. ALLAH Yücedir, Büyüktür.

Mustafa İslamoğlu: Erkekler kadınların koruyup gözeticisidirler; çünkü Allah erkeklerle kadınları farklı alanlarda üstün yeteneklerle donatmıştır; bir de erkekler servetlerinden harcama yapmaktadırlar. Dürüst ve erdemli kadınlar hem (Allah'a) itaat eden, hem de Allah'ın koruduğu (iffetli eşlerin) yokluğunda da koruyan kadınlardır. Sadakatsizlik etmelerinden çekindiğiniz kadınlara gelince: onlara önce Nitekim erkekler evin geçiminden sorumludur. Erdemli kadınlar, (Tanrı'nın yasasına) boyun eğerek ve ALLAH'ın korumasını emrettiği (onur ve iffetlerini) tek başlarına bile olsalar korurlar. İffetlerinden endişe öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın, nihayet (geçici bir süre) ayırın! Daha sonra size itaat ederlerse, aşırı giderek onlar aleyhine bir yol benimsemeyin! Allah, gerçekten yücedir, büyüktür.

Yaşar Nuri Öztürk: ve temiz kadınlar saygılıdırlar; Allah'ın kendilerini koruduğu gibi, gizliliği gereken şeyi korurlar. Sadakatsizlik ve iffetsizliklerinden korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin, sonra onları yataklarında yalnız bırakın ve nihayet onları evden çıkarın/bulundukları yerden başka yere gönderin! Bunun üzerine size saygılı davranırlarsa artık onlar aleyhine başka bir yol aramayın. Allah çok yücedir, sınırsızca büyüktür.

¹³Taberî, Muhammed b. Cerir, Câmî'u'l-Beyân fî Te'vîlîl-Kur'an, Muessetu'r- Risale, 2000, VIII, 291-292; Râzî, Fahrü'ddin Muhammed Razi, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrur, 1425-1426/2002, X, 88. Benzer rivayetler için ayrıca bkz: Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, Esbâbu'n-Nüzûl, bsk yeri ve yılı yok, 105-106; Çetiner, Bedrettin, Fâtîha'dan Nâs'a Kadar Esbâb-ı Nüzûl, İstanbul, 2002, I, 213-214.

¹⁴Ebu'l Haccac Mucahid b. Cibr et-Tabî el-Mekkî el-Kureysî, Tefsiru'l-Mucahid, Mısır, 1989, I, 274; Taberî, Tefsir, VIII, 291.

¹⁵el-Kurtubî Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebubekir, Cemi'ul Ahkâm'il Kur'an, Kahire, 1964, V, 168.

kaynaklanmaktadır. Bunun için öncelikle bu üç kelimenin anlamları üzerinde duracak ve söz konusu yanlış anlaşılmanın sebeplerini ortaya çıkararak değerlendirmemizi yapmaya çalışacağız.

1.1. Kavvâm: Kur'an-ı Kerim meallerinin bir kısmında "hâkimdirler" şeklinde çevrilen "kavvâm" kelimesi tahlil edildiğinde, kelimenin anlamının bazı meallerde verilenlerden farklı olduğu görülmektedir. Mesela: İmam Kurtubi,(ö.671/1273) "kavvâm" kelimesini açıklarken: "Yani erkekler kadınların geçimlerini temin ederler, onların güvenliklerini sağlar, onları korurlar," demektedir. Arap dilcisi İbn Manzur: "kayyim" kelimesinin mastarı olan "el-kıyam," "muhafaza, koruyup, gözetme, düzeltme" anlamına geldiğini ve yukarıda bahsi geçen Nisa Suresi 34. ayetinde de bu anlamda kullanıldığını ifade etmektedir.¹⁶ Dolayısıyla bu ayette geçen "kavvam"; kelimesinin "koruyucu, gözetici, nezaret edici, sorumlu" şeklinde çevrilmesi, hem Arap diline, hem de Kur'an'ın ruhuna daha uygundur. Böyle olunca, bu ayetten erkeğin kadından üstün olduğu sonucunu çıkarmak doğru olmaz. Kur'an'a göre de, erkeğin kadınlara karşı sorumlu, onları gözetici olması veya ailenin reisi olması; kadına istediği gibi muamele edebileceği, onu haklarından mahrum bırakabileceği, ona köle muamelesi yapabileceği anlamına gelmez. Bu durumda, İslâm'ın kadına ikinci sınıf bir yaratık olarak baktığı, erkeğin kadına dilediği şekilde tahakküm edebileceği, onu zavallı bir mahkûm olarak görebileceği şeklindeki bir anlayışın hiçbir değerinin olmadığı açıktır.¹⁷

Ayet-i kerime dikkatle incelendiğinde, yaratılıştan gelen üstünlük, sadece erkeklere veya sadece kadınlara ait olarak bildirilmemiştir. Erkeğin, kadında bulunmayan bir takım fitrî meziyetleri olduğu gibi, kadının da, erkekte bulunmayan bir takım fitrî meziyetlerinin olduğu anlatılmaktadır.¹⁸ Nitekim yaratılıştan bazı hususlarda erkek vücudu, kadın vücudundan daha güçlüdür. Bazı hususlarda da kadın daha üstündür. Genellikle erkek vücudu daha dayanıklıdır. Ama kadının da duyarlılık, merhamet duygusu erkekten daha üstündür. Her cinsin diğerine karşı üstün olan meziyetleri bulunur. Ayetteki "Allah, insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmıştır" cümlesinde buna işaret vardır.

1.2. Nüşûz: Nüşûz kelimesinden önce şiddet kelimesine göz atmak gerekir. Arapça bir kelime olan şiddet, savaş ve hastalık gibi "katlanılması güç olan şey" demektir.¹⁹ Türkçede, "karşıt görüşte olanlara ikna ve uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma, toplumda kargaşa ve kaos meydana getirme"²⁰ anlamında kullanılmaktadır. Dövmek, muhataba fiili olarak şiddet uygulamak demektir. Kadının, serkeşlik yapması halinde ona uygulanacak işlemlerden biri olan "Darabe" fiilinin uygulanması, öğüt verme ve eşini yatağında yalnız bırakma uygulamasından sonra geleceği, Nisâ,4/34. ayette yer almaktadır. İlgili Ayet'te kadına yönelik şiddetin desteği olarak algılanan bazı ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin başında da "nüşûz" denen davranış gelmektedir.

Nüşûz kelimesi, sözlükte çıkıntı ve yüksek tepe anlamına geldiği gibi, eşler arasındaki nüşûz için ise eşlerden her birinin diğerinden hoşlanmadığı anlamına da gelmektedir.²¹ Ayrıca Serkeşlik ve isyankârlıkla birlikte, saygısızlık, evi terk etmek, kocasından yüz çevirmek, kocasına buğz etmek, kafa tutmak, kocasına karşı kibirlenmek, eşini nefsinden men etmek, kocasına iyi davranırken kötü davranmaya başlamak,²² "başkaldırmak",²³ başına buyruk olmak, gözü ve ilgisi dışarıda olmak, eşine

¹⁶ İbn Manzur;Cemaluddin el-Ensari (ö.711/1311) *Lisanu'l-Arab*, Beyrut,1414, XII, 497.

¹⁷ Kırbasoğlu Hayri "Kadın Konusunda İslam'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslami Araştırmalar Dergisi*, c.5, Sayı:4, 272, 273.

¹⁸ Elmalılı Hamdi Yazır; *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat,ts.II. 1349 vd.

¹⁹ Firuzâbâdi, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut, 1993, 372.

²⁰ *Türkçe Sözlük*, Heyet,Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1988, şiddet mad.,

²¹ İbn Manzur,.,*Lisanu'l Arab*, NŞZ maddesi,V,418; İsfahâni, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed el-İsfahani *el-Müfredat*,Trs,yrs.II,637

²² Elmalılı, *Hak Dini*, II,1351

karşı kin beslemek şer, serkeşlik,”²⁴ sadakatsizlik²⁵ ve hurçnluk²⁶ anlamında kullanılmıştır. Bu kelimenin Kur'an'daki diğer kullanımlarında “düzenlemek, birbirinin üstüne koymak, birleştirme,”²⁷ “kalkmak,”²⁸ “kötü muamele yapmak, geçimsizlik,”²⁹ anlamları söz konusudur. Bu son anlam, işlendiği konuya bakıldığında erkeğin de yapabileceği bir kötülük olarak görülmektedir. Dolayısıyla Nisâ 34. ayetindeki “nüşûz” kelimesinin sadece kadınlara yönelik bir davranış biçimi olarak görülmesi doğru değildir. Zaten, “nüşûz” kelimesini izah ederken “eşlerden herhangi birinin diğerine öfkelenmesi” anlamı verilmiş, örneklendirilirken de kadının “nüşûzu”, “eşine isyan ve itaat görevini yapmayıp büyüklük taslaması”, erkeğin “nüşûzu” ise “eşine vurması ve ona eziyet etmesi” şeklinde yorumlanmıştır.³⁰

Ezherî,(ö.370/980) Ebû İshâk'tan naklen bunun,“eşlerden birinin diğerinden hoşlanmaması” anlamına geldiğini beyan etmiştir.³¹ Rağıb el İsfahânî(ö.502/1108) ise bu izaha “kadının gözünün dışarıda olması” anlamını ilave etmiştir.³² Doğrul, bunun “kadının erkeğin istemediği bir adamın ziyaretini kabul etmesi”,³³ Elmalılı, “kafa tutup başkaldırması”,³⁴ Ateş ise;“yükselmesi, başkaldırması, hurçnluk etmesi”³⁵ anlamlarına geldiğini belirtmişlerdir.

Nüşûz, sadece kadına ait bir davranış olmadığı için onun serkeşliği erkeğin serkeşliğinden kaynaklanıyor olabilir. Bu durumda kadına ceza uygulamanın gerekçesi ortadan kalkabilir. Dolayısıyla eşler arasında cereyan eden bir konuda kimin haklı olduğunu doğru bir şekilde tespit görevi belki de hatayı yapmış olan tarafa verilmiş olabilir; bu ise, hakkaniyetli bir uygulama oluşturmaz. Sınırı belli olmayan veya yapılan hatanın nüşûz olup olmadığı kesin olarak ortaya konmadan eşler arasındaki bir davranışın faturasını kadına ödetmek, Kur'an'ın aile kurumuna bakışını yansıtmaz.

Serkeşliğe karşı gerçekleştirilecek işlemlerde “öğüt vermek” ilk sırada yer almaktadır. Nüşûz (serkeşlik) türü bir sorun çıktığında bunun çözümü için öncelikle eşlerin birbirlerini uyarması, nasihat içerikli konuşmalar yapmaları ilk akla gelen ve gerçekleştirilen uygulama olmalıdır. Bu işlemten sonra yapılacak iş “yatakları ayırmaktır” Bu ifade iki anlama gelebilir:

İlki “yatak konusunda onlardan ayrılmak” şeklindedir.

Bu taktirde “yatakları ayırmak”, aynı evde, fakat ayrı yataklarda yatmak gerekir.

İkincisi ise“onları yatakta ayrı bırakmak”,³⁶yani aynı yatakta bulunmalarına rağmen onlarla ilişkiyi kesmektir. Kuşkusuz bu son davranış önemli etkiler meydana getirebilecek türden bir uygulamadır. Önerilen bu iki fiil, serkeşliği yapan tarafa, karşı tarafın yapması istenen fiillerdir ve bu esnada başka yollar denenmemelidir.

²³ İsfahânî, el-Mufredat, II, 637; İsfahânî, Tefsir, Riyad,1999, III, 1221; Heyet, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli, s. 83.

²⁴ İsfahânî, el-Mufredat, II, 637; Çantay, Hasan Basri, Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, İstanbul, 1984, I, 126.

²⁵ İslamoğlu, Mustafa, Hayat Kitabı Kur'an (Gerekçeli Meal ve Tefsiri), İstanbul, 2009, I, 158.

²⁶ Ateş, Süleyman, Kur'an-i Kerim ve Yüce Meali, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts. s, 83.

²⁷ Bakara, 2/259.

²⁸ Mücadele, 58/11.

²⁹ Nisa, 4/128.

³⁰er-Râzi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdilkâdir, Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'âni'l-'Azîm, tah: Hüseyin Elmalı, Ankara, 1997, s. 256; İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyin Ahmed, Muçmelu'l-Luğa,Beyrut,2001, III, 869; Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, es-Sihâh fî'l-Luğa ve'l-'Ulûm, Beyrut, 1974, II, 569.

³¹ Ezherî, Muhammed b. Ahmed, Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğa, Beyrut, 2001, IV, 3572.

³² İsfahânî, Mufredât, s. 806.

³³ Doğrul, Ömer Rıza, (ö.1952) Tanrı Buyruğu Kur'an-i Kerimin Tercümesi ve Tefsiri, s. 161'de 25. not.

³⁴ Elmalılı, age., II, 558.

³⁵ Ateş, Tefsir, II, 276.

³⁶ F.Razi, Mefâtihu'l-Gayb,X, 80.

1.3. Darb/ Darabe

Serkeşlik durumunda bunu yapana yönelik olarak gerçekleştirilen iki uygulamayla beraber devreye üçüncü bir husus daha girmektedir ki işte bu uygulama üzerinde fırtına kopartılmaktadır. *Darabe* kelimesi “*dövmek*” şeklinde anlamlandırılınca konu, içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Çünkü ilk iki uygulama öğüt vermek ve yatakta ayrılmak olunca üçüncüsünün dayak olması anlaşılabilir bir şey gibi görülmemektedir. Buradan hareketle darp emrinin anlamını yeniden düşünmek durumunda olduğumuz açıktır.

Darabe veya **darb** kelimesinin anlamı ile ilgili olarak kaynaklarda şu bilgiler yer almaktadır: **Darabe** veya **darb** kelimesi, “*rızkın hayırlısını aramak*”, *yolculuğa çıkmak*, *yerine getirmek*, *hızlı yürümek*, *rızık temini için seyahat etmek*, *yüz çevirmek*, *bir yönden başka bir yöne döndürmek*, *yerine getirmek*, *engel olmak*, *mahrum etmek*, *kazanmak*, *istemek*, *yüzmek*; *yaratılıştaki şekil*, *herhangi bir şeyin bir türü*, *çeşidi*, *bölümü*, *benzeri*, *her şeyin uzun olanı*, *sık ağaçlı vadi*, *katı beyaz bal*, *çise*, *zayıf cüsseli kişi*”³⁷ anlamlarına geldiği gibi “*tutmak*, *hacz altında kalmak*, *terk etmek*, *zaman geçmek*, *yürümek*, *karıştırmak*, *dikmek*, *dokumak için ip eğirmek*, *para basmak*, *mühür kazımak*, *müddet belirlemek*, *hisse ayırmak*, *vergi koymak*, *alçaltmak*, *bozguna uğratmak*, *ayırmak*, *meyletmek*, *alıştırmak*, *tekrarlamak*, *vurmak*, *çarpmak*, *atmak*, *ateşe vermek*, *buğdayı başağından ayırmak*, *bombardıman etmek*, *müzik aleti çalmak*, *müzik yapmak*, *yazmak*, *akrebin sokması*, *incitip harekete geçirmek*, *ayrılmak*, *zorla kabul ettirmek*, *kovmak*, *defetmek*, *bırakmak*, *terk etmek*, *vazgeçmek*, *iptal etmek*, *kaçınmak*, *hareket etmek*, *hareket ettirmek ve sefere çıkmak*” gibi anlamlara da gelmektedir.³⁸ Ayrıca *darabe* kelimesinin “*namaz*”la kullanılıncı “*kılmak*”; “*çadır*”la kullanılıncı “*dikmek*”; “*gece*” ile kullanılıncı “*uzamak*”; “*soğuk*” ve “*rüzgar*” ile kullanılıncı “*isabet etmek*, *zarar vermek*”; “*yol*” ile kullanılıncı “*yol açmak*” anlamları da vardır.³⁹ İbn Fâris (ö.395/1004)ve Ezherî’nin ifadelerine göre bu kelimenin *adrabe* kalıbındaki anlamlarından biri de “*evde ikamet etmek*” şeklindedir.⁴⁰ İbnü’l-Kütiyye, *darabe* fiiline “*zorlamak ve zayıflatmak*” manası vermiştir.⁴¹ Ayrıca bu kelimenin “*düşkün bırakmak ve elem vermek*” manaları da kaynaklarda yer almaktadır.⁴²

Ayetteki **fadribuhünne** ifadesi, Arapça’da **darabe** kelimesinden türeyen bir emirdir. Kur’an’da aynı kök ve farklı kalıplarda elli bir ayette ve Yirmiye yakın manası bulunan bir kelimedir. Kur’an’da *darb* kelimesi aşağıdaki ayetlerde “*Misal verme, örneklerle anlatma*,”⁴³ “*Gezip dolaşma, seyahat etme*”⁴⁴ “*Yol açma*”⁴⁵ “*Uzaklaştırma, uzakta tutma, uyarma*,”⁴⁶ “*Mühürleme, damgalama*,” “*Zillet damgası vurulma*”⁴⁷ “*Boyunlarına vurma, ayırma*,” “*Parmaklarına vurma uçurma*,”⁴⁸ “*Yüze ve sırta vurma*,”⁴⁹ “*Kemikle vurma*,”⁵⁰

³⁷ İbn Fâris, *Mucmelu’l-Luğa*, II, 577, 589-590; Ezherî, Muhammed b.Ahmed, *Mu’cemu Tezhibi’l Luğa* Beyrut,III, 2102-2106; Cevherî, *Sihâh*, II, 8-10; Râzî, *Tefsîru Ğaribi’l-Kur’ân*, s. 110-111.

³⁸ İbn Manzur, *Lisanul Arab*, d-r-b Maddesi, IX, s, 26-29; Firuzabadi, Mecdudin Muhammed İbn Yakub, el-*Kamusu’l Muhit* D R B maddesi, thk, Abdul Halik Seyyid Abdul Halik, s,105-106.

³⁹ *Darabe* kelimesinin anlamları için ayrıca bkz:İsfahânî, *Müfredât*, s. 505-506; Bayraklı Bayraktar, Yeni bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri, İstanbul,2007, V, 135-136.

⁴⁰ İbn Fâris, *Mu’cem*, s. 590; Ezherî, *age*, III, 2103.

⁴¹ İbn Kütiyye, *Kitâbu’l-Ef’âl*, Kahire, 1952, s. 89.

⁴² Bu anlamlar için bkz: el-Hunai Ali İbn Hasan el-Hunai el-Ezdi, *el-Müncid fi’l-Luğa ve’l-A’lâm*, Thk. Ahmed Muhtar Ömer, Kahire,309/1088, s.449.

⁴³ *Bakara*,2/26; *Ra’d*,13/17; *İbrahim*, 14/45; *Nahl*,16/74, 75, 76, 112; *İsra*, 17/48; *Kehf*, 18/32,45; *Hac*, 22/73; *Furkan*, 25/39; *Nur*, 24/35; *Ankebut*, 29/43; *Rum*, 30/28,58; *Yasin*,36/13,78; *Zümer*, 39/27,29; *Tahrim*,66/10,11; *Zuhruf*, 43/17, 57, 58; *Muhammed*, 47/3; *Haşr*, 59/21.

⁴⁴ *Bakara*, 2/273; *Maide*,106.

⁴⁵ *Tahâ*, 20/77.

⁴⁶ *Zuhruf*, 43/5.

⁴⁷ *Bakara*, 2/ 61; *Ali İmran*,3/112; *Kehf*,18/11).

⁴⁸ *Enfal*, 8/12,

⁴⁹ *Enfal*, 8/50; *Saffat*,37/93; *Muhammed*, 47/4, 27.

⁵⁰ *Bakara*, 2/73.

“Bir aletle (sopa vs.) vurma,” “Taşa vurma”,⁵¹ “Ayaklarını yere vurma”,⁵² “Denizi yarma ayırma”⁵³ “Örtme, setr etme”⁵⁴ “Perde koyma, işitmelerini engelleme,”⁵⁵ anlamlarında kullanılmıştır.

Görüldüğü gibi birçok manası bulunan **darb** kelimesi, bu ayette *uzaklaştırma* anlamında kullanılmıştır. Peygamber Efendimizin de uygulamaları aynı yöndedir. Eğer burada sözcük “*dövün*” olarak algılsa, o zaman eş iffetsizlik fiilini işlemeyen şüphe üzerine kocadan dayak yemiş olacaktı ki, böyle bir yaptırım Kur'an'ın evrenselliği ve adalet ilkeleri ile bağdaşamazdı. Kur'an'da dövme cezası ister kadın ve ister erkek olsun, ancak dört şahitle ispatlanarak kesinleşmiş zina suçuna ve iftira cezasına karşılık verilmiştir. Bu da “*darabe*” ile değil “*celde*” ile ifade edilmiştir.⁵⁶

Lügat anlamları bunca çeşitlilik arz eden *darabe* kelimesinin Kur'an'daki kullanımları da bu anlamların bir bölümü müfessirler tarafından şu şekilde ifade edilmiştir. “Örnek vermek,”⁵⁷ “*isnad etmek*,”⁵⁸ “*nitelendirmek*,”⁵⁹ “*perde koymak*,”⁶⁰ “*vazgeçmek*,”⁶¹ “*salmaq, sarkıtmak*,”⁶² “*(yol) açmak, (yol) tutmak*,”⁶³ “*örtmek, (duvar) çekmek*,”⁶⁴ “*layık olmak, çarpıtılmak, düşkünleştirmek*,”⁶⁵ “*çarpmak, sert vurmak*,”⁶⁶ “*ölüm esnasında kâfirlere eziyet etmek*,”⁶⁷ “*vurmak, dokunmak*”⁶⁸ “*vurup kırmak*,”⁶⁹ ve “*yolculuğa çıkmak*.”⁷⁰

⁵¹ Bakara, 2/60; A'raf, 7/160; Şuara, 26/63; Sad, 38/44.

⁵² Nur, 24/31.

⁵³ Taha, 20/77 Şuara, 26/63.

⁵⁴ Nur, 24/31.

⁵⁵ Kehf, 18/11.

⁵⁶ Nur, 24/2; ayrıca bkz. Yaşar Nuri Öztürk - *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı* – s, 341-348.

⁵⁷ İbrahim 14/24. Benzer kullanımlar için de ayrıca bkz: Bakara, 2/26; İbrahim, 14/25; 45; Ra'd, 13/17; Nahl, 16/75; 76; 112; İsrâ, 17/48; Kehf, 18/32; 45; Hacc, 22/73; Nûr 24/35; Furkân, 25/9; 39; 'Ankebût 29/43; Rûm, 30/28; 30; Yâsîn, 36/13; 78; Zümer 39/29; 39; Zuhuruf 43/57; Muhammed, 47/3; Haşr 59/21; Tahrîm, 66/10; 11. Bu konuda istisnalar da vardır. Ra'd, 13/17 ve Zuhuruf, 58. âyetlerde “örnek vermek” anlamı sadece *darabe* fiiliyle ifade edilmiştir. Ayrıca Bakara 73. âyette İsrailoğullarının kurban olayında sözü edilen etin ölüye vurulması işleminde Esed, bunun “vurmak” değil de çözümün diğer konular için de uygulanması anlamına geldiğini beyan etmektedir Bkz.Esed, Muhammed (ö.1992), *Kur'an Mesajı*, çev. Ahmet Ertürk, Cahit Koytak, İstanbul, 1999. s. 22'de 57. not).

⁵⁸ Zuhuruf, 43/17.

⁵⁹ Nahl, 16/74. Taberî, buradaki yasak ifadesinin, Yüce Allah'ın müşahhaslaştırılmaması, O'na hiçbir şeyin benzetilmemesiyle ilgili olduğunu beyan etmiştir. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XIV, 99. Dolayısıyla buradaki **tadrîbû** kelimesinin “nitelendirmek, açıklamak” anlamına geldiği anlaşılmaktadır Bkz.İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Te'vîlu Muşkilî'l-Kur'an*, Kahire, 2006, s. 451).

⁶⁰ Kehf, 18/11.

⁶¹ Zuhuruf, 43/5.

⁶² Nûr, 24/31.

⁶³ Tâhâ, 20/77. Benzer bir kullanım için ayrıca bkz. Şu'arâ, 26/63.

⁶⁴ Hadîd, 57/13. Buradaki *darabe* kelimesi, mahşerde gerçekleşecek olan ve müminlerle münafıkların birbirinden ayrılmasını sağlayacak bir çeşit perdeleme anlamına gelmektedir.

⁶⁵ Âl-i İmrân, 3/112. Benzer kullanımlar için bkz: Bakara, 2/61; Âl-i İmrân, 3/112.

⁶⁶ Nûr 24/31.

⁶⁷ Enfâl 8/50. Benzer kullanımlar için bkz: Muhammed 47/28. Buradaki “vurmak” ölüm esnasında meleklerin, kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vurması anlamında mecâzî bir işlemdir veya bir çeşit azaptır. Bu işlem, dünyevî algılarla anlaşılabilecek veya yorumlanabilecek bir uygulama değildir. Benzer bir kullanım da savaşta düşmanın öldürülmesi işlemi için söz konusudur. Bu durumda o günün şartları gereği boynun vurulması, yani düşmanın savaş esnasında öldürülmesi kastediliyor demektir. Benzerkullanımlar için bkz: Enfâl 8/12; Muhammed, 47/4.

⁶⁸ Bakara, 2/60. Benzer kullanımlar için bkz: A'râf, 7/160. Burada *darabe* kelimesi Mûsâ Peygamber'in mucizesi olarak asâ ile kayaya vurmak anlamında kullanılmıştır. Elbetteki buradaki vurmak, mucizenin gerçekleşmesi anlamında dokunuş anlamına gelmektedir. Kuşkusuz burada dayak vurmak şeklinde bir anlam kesinlikle söz konusu değildir. Ayrıca buradaki emrin, “kavmini alarak kayaya doğru yürümek” anlamına geldiği de ifade edilmektedir. Bu anlam için bkz: Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, s. 29, 59. dipnot. Benzer bir yorum olarak da Doğrul, *Sâd*, 44. âyetteki “onu vur” şeklindeki emri, hilm (yumuşaklık) ile hareket etmek anlamına almıştır Bkz: Doğrul, *age.*, s. 713, 14. dipnot. Söz konusu âyetteki konu, Hz. Eyyüb'un yaptığı bir yemin gereği eline bir demet sap alması ve onu yeminini bozmaması için hanımına vurması şeklinde geçmektedir.

Darabe kelimesinin anlamlarına bakıldığında özellikle Kur'an'daki kullanımlarda insanların birbirlerine karşı işledikleri dünyevî bir suçun cezası anlamında herhangi bir uygulamadan söz edilmediği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Kur'an'da kadının dövülmesi ile ilgili bir emrin ya da terbiye şeklinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz anlamlar içerisinde “*örnek vermek*” öne çıkmaktadır. En son zikrettiğimiz anlam ise yolculukla ilgilidir ki Nisâ 34. ayetteki kullanımın sadece bununla ilgili olabileceği düşünülebilir. “Vurmak” anlamındaki kullanımlarda ise ölüm esnasındaki meleklerin vurması, kayaya dokunup mucizevi bir şekilde suyun çıkmasını sağlamak ve vurup kırmak anlamlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Yani *darb* kelimesini “*vurmak, dövmek*” anlamına alanların iddia ettiği gibi bu kelimenin anlam dünyasında yavaşça vurarak, yavaşça dayak atarak cezalandırmak söz konusu değildir. Nisâ, 4/34. ayette sözü edilen serkeşlik/karşı gelmek fiili bir suç değildir ki karşılığında ceza uygulansın. İslam'da suç sabit olmadan ceza uygulanamaz. Eğer uygulanırsa bu zulüm olur; Kur'an ise zulmü onaylamak için değil, kaldırmak için gelmiştir. Kocasına karşı gelen bir kadına eğer sopayla ceza verilecekse o zaman zinaya da kocasına karşı gelene de benzer cezalar verilmiş olur ki bunu düşünmek bile caiz değildir.⁷¹

Bu kelimeye ille de “*dövmek*” anlamının verilmesi çeşitli farklı yorumları da maalesef beraberinde getirmektedir. Meselâ “*vuracaksın, ama acıtmayacaksın; tehlikeli yerlere vurmayacaksın; elini omuz hizasının üzerine çıkarmayacaksın*”; “*bükülmüş mendille vuracaksın*”; “*misvak ile vuracaksın*” ve saire.⁷² Bu kelimenin vurmak anlamındaki kullanımında ölüm esnasındaki bir darp işlemi söz konusudur ki ifade edilen vurma şekillerinin bununla herhangi bir ilgisi olamaz. Bir kadına dayak vurulunca onunla bir daha aynı yastığa baş koyabilmenin ne kadar anlamsız bir iş olduğu gözden kaçırılmış olacak ki bu kelime hakkındaki izahlar büyük çoğunlukla dayaja endekslenmiştir.

2. Kadının Dövülebileceği İddiasıyla İlgili Bazı Rivayetler

Bu başlık altında ele alınabilecek pek çok rivayet vardır. Ancak biz bunlardan sadece bir bölümünü ele almakla yetineceğiz. F. Râzî, Nisâ 34. ayeti izah ederken Hz. Ömer'e nispet ettiği şöyle bir olay nakletmektedir: Hz. Ömer, Kureyşlilere hitaben şöyle demiş: “*Ey Kureyşliler, erkeklerimiz kadınlarına hâkimdi. Medine'ye geldiğimizde Medine kadınlarının erkeklerine hâkim olduğunu gördük. Kadınlarımız onların kadınlarıyla içli dışlı oldular. Bundan dolayı da kocalarına karşı serkeşlik edip baş kaldırdılar.*”⁷³ Bunun üzerine Hz. Peygambere gelip, “*Kadınlar kocalarına baş kaldırıyor*” dedim. O da kadınları dövmeye müsaade etti. Derken Peygamberin hanımlarının odalarının çevresinde kocalarından şikâyet eden birçok kadın görünmeye başladı. Nebî (as) de, “*Yemin olsun ki bütün gece Muhammed ailesinin etrafında her biri eşini şikâyet eden*

⁶⁹ Sâffât 37/93.

⁷⁰ Nisâ, 4/101. Benzer bir kullanım için de ayrıca bkz: Mâide 5/106. Nisâ sûresinin devam eden 102 ve 103. âyetlerinden anlaşıldığına göre buradaki yolculuk normal bir iş için yapılan yolculuk değil, savaş için gerçekleştirilen yolculuktur. Âl-i İmrân sûresi 156, Nisâ sûresi 94 ve Müzzemmil, 20. âyetlerdeki benzer kullanımlarda da bu yolculuğun savaş yolculuğu olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunun normal yolculuk olarak kullanımı da vardır: Bkz: Bakara, 2/273.

⁷¹ Yavuz Yunus Vehbi, Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü, İstanbul, 1999, s. 105-106

⁷² Bu konuda geniş bilgi için bkz: Taberî, Câmî'u'l-Beyân, V, 67-69; Râzî, Mefatih Ğayb., X, 90; Semerkandi, Ebu Leys Nasr İbn Muhammed İbn Ahmed İbn İbrahim, Bahru'l Ulum, ts. ys. I, 299; Zemahşerî, Mahmud b. Ömer b. Muhammed, el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidü't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil, Beyrut, 1995, I, 496-497; Zuhaylî, Vehbe, et-Tefsîru'l-Munîr, Beyrut, 1991, V, 56-57. Bu konuda Esed de diğer müfessirlerimiz gibi ayetteki kelimeyi “dövmek” şeklinde anlamış ve dayakta aşırı gidilmemesi gerektiğini diğer tefsirlerden nakiller yaparak izaha çalışmıştır. Muhammed Esed, Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir), Çeviren Ahmet Ertürk, Cahit Koytak, İşaret Yayınları İstanbul, 1999., s. 143'te 45. not.

⁷³ Müslim'de bu rivayete benzer bir rivayette konu Hz. Ömer'in eşiyle ilişkilendirilmiş, hanımı bir işle ilgili olarak ona, “şöyle yapsan daha iyi olur” deyince Hz. Ömer, “sen kim oluyorsun ki benim işime karışyorsun” demiş, bunun üzerine hanımı, “sen, sana karşılık verilmesine kızılıyorsun; ama kızın, Allah'ın Rasûlüne öyle karşı geliyor ki Nebî (as) bir günü kırgın geçiriyor” demiş Bkz: Müslim, Ebu'l Hüseyin Muhammed b. Haccac, Sahih Müslim, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Talâk, 5.

yetmiş kadar kadın dolaşır oldu. Halbuki sizler eşlerini dövenlerin en hayırlılarınız olduğunu göremezsiniz.”⁷⁴ buyurdu. F.Râzî'ye (ö.606/1210) göre bu, ‘Eşlerini dövenler dövmeyenlerden daha hayırlı değildir’ anlamına gelmektedir.”⁷⁵

“Kişiye karısını niçin dövdüğü sorulmaz/ mesul değildir.”⁷⁶

Dayak taraftarlarınca delil getirilen uzun rivayetlerden bir başka rivayetin ilgili bölümü şöyledir: “Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Onları Allah’ın emaneti olarak aldınız. Allah’ın sözü uyarınca namuslarını kendinize helal kıldınız. Onların, sizin yataklarınıza sevmediğiniz bir adamı almamaları ve namuslarınızı korumaları, sizin onlar üzerindeki haklarınızdanıdır. Eğer böyle bir şey yaparlarsa onları hafifçe dövin. Sizin de onların geçimini ve giyimlerini sağlamanız onların sizin üzerinizdeki haklardandır.”⁷⁷

Bu konudaki en uzun rivayet Hz. Peygamberin, Veda Hutbesinde sunmuş olduğu evrensel ilkelerdir. Bu ilkelerde Hz. Peygamber: “Kadınlara karşı hayırlı olun. Çünkü onlar sizin yanınızda (Allah’ın) emanetidirler. Onlara iyi davranmaktan başka hakkınız yok, yeter ki onlar açık bir çirkinlik işlemesinler. Eğer işlerlerse yatakta yalnız bırakın ve şiddetli olmayacak şekilde dövin. Eğer itaat ederlerse onlara hakkında aşırı gitmeye bahane aramayın. Bilesiniz, kadınlarınız üzerinde hakkınız var, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakkı var. Onlar üzerindeki hakkınız yatağınızı istemediklerinize çiğnetmemeleridir. İstemediklerinizi evlerinize almamalarıdır. Bilesiniz ki onların sizin üzerinizde hakları, onlara giyecek ve yiyeceklerinde iyi davranmanızdır.”⁷⁸

Hadiste geçen استوصوا بالنساء خيراً ibaresinde yer alan استوصوا kelimesi; “kadınlara karşı hayırlı olunuz”, “kadınlar konusundaki hayırlı tavsiyelerime hakkıyla riayet ediniz”, “birbirinize kadınlara karşı iyi muamele ediniz” gibi ifadelerle anlamlandırılmıştır.⁷⁹ Her ne kadar darb/ dövme kelimesi ürkütücü bir yanı bulunsa da kadının kendini düzeltmesi ve ailenin kurtulması gibi çok büyük hayırlara vesile olması sebebiyle negatif bir hayır olarak görülebilir.

Ancak bu her zaman olumlu sonuçlanmayabilir, aileler problem yaşayabilirler. Bu problemin sebebi bazen erkek, bazen kadındır. Bu problemi ortadan kaldırmak ve düzeltmek için de bir takım eylemler gerçekleştirmek gerekir.

Söz konusu eylemler:

İyi davranış; mutlu bir aile yaşantısı için iyi davranmak,⁸⁰ sevgi ve şefkatle iltifat etmek,⁸¹ sabırlı olmak: Çünkü, eğer onlardan hoşlanmıyorsak bile cenab-ı Allah onlarda bizim için hayırlı şeyler yaratabilir.⁸² Daha sonra ayet gereği, nasihat, yatakları ayırma, sonra dövme⁸³ geliyor ki bu dövme de hadiste ifade edildiği gibi

⁷⁴ Rivayet için bkz: Ebû Dâvûd, Süleyman b.el-Eşas,Sünen, Çağrı yayınları,İstanbul,1992 *Nikâh*, 42. İbn Mâce,Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid,Sünen,Çağrı yayınları,1992. bu konudaki rivayette Hz. Ömer’in Hz. Peygamber’den kadınlara dayak atmayı emretmesini istediği, bunun üzerine kadınların dövüldüğü ifade edilmektedir. Başka bir rivayette de yine Hz. Ömer Rasûlullah’ın, hanımını döven kişi bu işten dolayı sorumlu tutulmaz” dediğini rivayet etmektedir Bkz: İbn Mâce, *Nikâh*, 51. Kuşkusuz bu rivayetlerin sıhhati, Kur’ân’a müracaat edilerek yeniden değerlendirilmek zorundadır. Çünkü diğer rivayetlere bakıldığında bunlar çok güvenilir görünmemektedir.

⁷⁵ F.Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X, 90.

⁷⁶ Ebu Davud, *Nikâh*, 42.

⁷⁷ Müslim, *Hacc*, 19.

⁷⁸ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed,Sünen-i Tirmizi, *Rada*,11.

⁷⁹ İbn Hacer el Askalanî, *Fathu'l Barî,bi Şerhi Sahihi Buharî, Beyrut*,1397, X, 379-380.

⁸⁰ Nisa, 4/19.

⁸¹ el-Munavi, Zeynuddin Abdurrauf,*Feyzu'l-Kadir*, Daru'l-Marife, Beyrut ts, V,126.

⁸² Nisa, 4/19.

⁸³ Nisa, 4/34.

غيرمبح şeklinde ifade edilmektedir. Bu da misvak, bez, parçası vb. şeylerle olacaktır ki buna dövme bile denmez.⁸⁴

Kadının dövülmesi taraftarı olanların bir kısmı dövme işini meşrulaştırmak için bir takım savunma mekanizmaları geliştirirler ve bunu da şu şekilde izah etmeye çalışırlar: Kocasına itaat eden iyi huylu kadınlar yanında, kocasının sözünü dinlemeyen, devamlı huzursuzluk çıkaran kadınlar da vardır. Yukarıda zikredilen ayetin ikinci şıkında böyle huzursuzluk çıkaran kadınları eğitmenin metodu olarak gösterilmektedir. Önce kadına tatlı dille öğüt vermeli, hatta bazı hediyelerle gönlünü kazanıp, yola getirmeye çalışılmalıdır. Bu şekilde yola gelmezse ayrı yatmak etkili olabilir. Çünkü kocasını seven kadın, onun kendisinden ayrı yatmasına dayanamaz. Hatasından dönebilir. Fakat kadın bununla da yola gelmezse yuvayı yıkmaktansa son çare hafifçe dövme denemektir.⁸⁵

Burada “dövme” kelimesi, başka bir tabir olmadığı için kullanılmış, ancak sonuçta dövme demeye bin şart gerekecek sınırlarla kayıtlanmıştır: Sövmek yasaktır, yüze ve tehlikeli yerlere vurmak yasaktır, iz bırakacak şekilde dövmek yasaktır. İbn Abbas kastedilen dövmenin: “misvak vb. ile vurmaktan” ibaret olduğunu söylemiştir.⁸⁶

Düşünmek lazımdır ki, bu metotlar, 1400 yıl önce getirilmiştir. O zaman kadını dövmek, hem de öldüresiye, sakatlayıncaya kadar dövmek normal bir şeydi. Böyle sert anlayışlı bir toplumda Kur'an-ı Kerim, getirdiği bu hükümlerle kadına karşı yapılan muameleyi düzeltmiş, dövme hafifletmiş ve en son eğitim çaresi olarak göstermiştir. Öyle ise iddia edildiği gibi Kur'an, dövme emretmemiş, yumuşatmış ve ondan önce güzellik metodunun kullanılmasını emretmiştir. derler⁸⁷

İslam nadiren de olsa nüşüz/taşkınlık gösteren kadınların tekrar olgun kişiliklerini kazanmalarını ve ailevi aktivitelerini sağlıklı bir şekilde yürütmelerini ister.⁸⁸ Bu nedenle peş peşe gelen pozitif önerilere olumlu tepki vermeyen isyankâr kadına, ıslah amaçlı negatif bir çözüm metodu önerir. Adeta kalp krizi geçiren ve can çekişen aileyi kurtarmak için şok etkisi yapan “kendine getirme ve kurulmuş olan bir aileyi nasıl yıkarım!” dedirtme amaçlı tavsiyeleri sunar.⁸⁹ Bu nedenle İslam, pozitif önerilere olumlu tepki vermeyen “nüşüz”e bir kadının düzelmesi ve ıslahı için dövmenin yolunu daraltmış olsa da tamamen ortadan kaldırmamıştır.⁹⁰ Bu ne bir emir ne de bir amaçtır. Sadece problem yaşayan bir ailenin çözümü için maslahatı varsa uygulanır. Maslahat görülüyorsa boşanmaya karar verilir. Bu noktada Kur'an'ın eşlere önerisi ancak “iyilikle ayrılmalıdır.”⁹¹

Yukarıda sıralanan kayıt ve sınırlar içinde kadını dövmek, İslam'da sevilmeyen, başka çare kalmazsa kullanılmasına izin verilmiş olan bir tedbirdir. Bunu denemeden önce “Boşanarak aile hayatına son vermek mi, yoksa hafif bir şekilde döverek aile hayatını kurtaracaksa dövmek mi?” Sorusu akla gelir; buna cevap verecek olan da kocadır. Ancak sebep ve sonuç ne kadar meşru olursa olsun “dövme” tabiri sevimsizdir; bunun içindir ki, İslam'da ona, zaruret halinde ve muhtemelen geçici olarak cevaz verilmiş, fakat tavsiye edilmemiş, sevimli bulunmamış, ulu orta uygulanan bir cahiliye âdetinin asgariye indirilerek sonunda tamamen kaldırılması hedeflenmiştir. ⁹²

⁸⁴ Taberî Cam'ul-Beyan, VII, 314.

⁸⁵ Ateş, Süleyman "İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar", *İslamî Araştırmalar Dergisi* c.5, Sayı:4, s.322-323.

⁸⁶ Taberî, Cami'ul-Beyan, VII,314.

⁸⁷ Ateş, Süleyman a.g.mk. s, 323.

⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini, Kur'an Dili*, II, 1351.

⁸⁹ İbn Hacer el Askalanî, *Fathu'l Barî*, X, 379-380.

⁹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, X, 379-380.

⁹¹ Bakara, 2/229.

⁹² Karaman, Hayreddin, *İslamda Kadın ve Aile*, İstanbul, 1994, s. 186-187.

Bugün dünyada, sudan bahaneler ve meşru olmayan sebeplerle karısını döven, her millet ve seviyeden çok sayıda kişinin bulunduğu, böyle bir vakianın göz ardı edilemeyeceği de unutulmamalıdır. Denebilir ki, İslam bu konuda orta yolu tutmuştur.⁹³ Daha etkili şekilde konuya dikkat çekmek üzere, acıtmadan ve incitmeden, omuz başlarına dost elle dokunmaktır. Hele sanıldığı gibi ayette, kocanın durup dururken ve mecbur değilken, “iş olsun” diye veya “kocalığını, erkekliğini, reisiğini” göstermesi için bir şeyler yapması isteniyor, değildir. Ayetteki kadının dövülmesi ifadesini mutlak manada dövme olarak anlamaya, hem Kur'an-ı Kerimin diğer ayetleri, hem de Hz. Peygamberin uyan ve uygulamaları engeldir.⁹⁴

Bir ayette Allah şöyle buyurmaktadır: “*Kaynaşmanız için size kendi (cinsi) nızden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O 'nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır*”⁹⁵

Yukarıda da ifade edildiği gibi, dövmeyi caiz görenler bile dayak, İslam'ın teşvik ettiği bir metot değil, fakat çaresiz kalındığında son ümit olarak başvurulabilecek bir usul olduğunu belirtmektedirler. Başka ıslah metodu varken hemen dayağa başvurmak, hiçbir suretle hoş görülmemiştir. Kadın, kocasının kölesi değil, hayat arkadaşı, en yakın can dostudur.⁹⁶ Can dostu, dostunu döver mi? dövebilir mi? Dövemez. Öyle ise ayette geçen “dövünüz” den maksat; nasihat ve ayrı yatmanın işe yaramadığı durumlarda can dostun dostuna; “-Sen ne yapıyorsun, bu güzelim yuvayı yakmak mı istiyorsun-” anlamında, daha kuvvetlice sarsmak suretiyle uyarmak üzere, omuz başlarını acıtmayacak ve incitmeyecek şekilde sarsmaktır. Dikkat edilmesi gereken, düşmanı döver gibi değil; çok sevdiği dostu ile ilgilenmek ve onun ilgisini yeniden uyandırmaya yönelik bir çaba olarak anlaşılmalıdır.

3. Kadına Yönelik Şiddetin Kötülendiği Bazı Rivayetler

İslam aile birliğini teşvik eder.⁹⁷ Eşlerin birbirlerine karşı hakları ve sorumlulukları olduğunu bildirir.⁹⁸ Tarafların bu bilinçle aileyi korumalarını önerir.⁹⁹

İslam, kendi sistem ve bütünlüğü içinde hem kadının hem de erkeğin sorumlulukları doğrultusunda yaptırımlar getirmiştir. Bütün bu tavsiye ve yaptırımlar, aile içi şiddeti önlemek, güzel bir aile ortamı oluşturmak amaçlı caydırıcı yaptırımlardır.¹⁰⁰ İslam'ın asıl ilkeleri sevgi, muhabbet, merhamet, barış ve mutluluk üzerine tesis edilmiştir.¹⁰¹ Ayrıca Kur'an, ailenin varlık nedenini eşlerin birbirleriyle “huzur” bulmaları olarak açıklar.¹⁰² Hz Peygamber de erkeği “Sizin en hayırlı olanınız hanımına karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de, aileme karşı en hayırlı olanınızım.”¹⁰³ buyurarak bu gerçeği ifade etmiştir. Kadını ise: “Baktığın zaman, tebessüm eden sevindiren, meşru bir şey isteğin zaman yerine getiren ve evde bulunmadığın zaman emanetini koruyan”¹⁰⁴ olarak sıfatlandırırken “eşlerin birbirlerinin cenneti” olduğunu beyan etmektedir.¹⁰⁵

⁹³ Karaman, a.g.e., s.187.

⁹⁴ Özbuğday, Şükrü, “Kadın Erkek Eşitliği Üzerine Birkaç Söz”, *Diyanet İlmî Dergi*, , Nisan Mayıs-Haziran, 1999. c., 35, sayı, 2,s,39

⁹⁵ *Rum*,30/21.

⁹⁶ Ateş Süleyman, a.g.mk. s. 323.

⁹⁷ *Nisa*,4/3-4; Tirmizi, *Nikâh*, 6; İbn Mâce, *Nikâh*, 1.

⁹⁸ Tirmizi, *Rada'*,11.

⁹⁹ Kutup, Seyyid, *Fizilal*, Daru's-Şuruk Beyrut, 1412, II, 617-618.

¹⁰⁰ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İmâduddin İsmâil b. Şihâbüddin, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, Beyrut,1982, II, 292-296.

¹⁰¹ *Nisa*, 4/128; *Al-i İmran*,3/14; *Nahl*,16/80; *Sebe*, 34/37; *Rum*,30/21; Buhâri, *İlim* 18; Müslim, *Cihat* 25.

¹⁰² *Rum*,30/21.

¹⁰³ Tirmizi, *Menâkıb*, 63; İbn Hanbel, *el-Müsned*, II,472.

¹⁰⁴ İbn Mâce, *Nikâh*, 5.

¹⁰⁵ Tirmizi, *Rada'*,11; İbn Mâce, *Nikâh*,50; İbn Hanbel Ahmed *el-Müsned*, Tahkik, Nureddin Elbanî,Beyrut,1400,II,250, 472.

Kadına yönelik şiddet içerikli rivayetlerin yanında Hz. Peygamber'in kadınlara yönelik şiddeti kötüleyen, uygulayanlarını azarlayan ve ayıplayan, bunun devamında şefkat, merhamet ve nezaket içeren uygulamaları öven pek çok hadisi şerif de kaynaklarda nakledilmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak hatırlatılmasında yarar gördüğümüz olaylardan biri şöyledir: Afrâ b. Mu'avviz'in kızı Rubeyyi'nin haberine göre Sâbit b. Kays, hanımını Abdullah b. Übeyy'in kızı Cemile'yi dövüp kolunu kırmıştı. Kardeşi şikâyet ederek durumu Nebî (as)'a haber verince Hz. Peygamber, (Sâbit'i) çağırttı ve ona, "*Hanımınla ilgili alman gerekeni alıp onu boşar mısın?*" dedi ve o da olumlu cevap verince Hz. Peygamber "*Cemile'ye bir iddet/temizlik süresi bekleyip ailesine dönmesini emretti*".¹⁰⁶ Bu olayda Nebî (as)'ın uygulamasından anlaşılan şudur: Erkek, eğer hanımını döverse bu onun, zannedildiği gibi Nisâ Suresi 34. ayetten aldığı herhangi bir hak değildir. Dövmek makul bir davranış değildir; sonunda boşama gerektiren bir haddi aşmadır. Eğer dövmek normal bir davranış olsaydı Hz. Peygamber, bu evliliği sona erdirmez, Allah'ın var sayılan bir emrinin (!) yerine getirilmesi olarak görürdü

Hz. Peygamber, veda hutbesinde; "*Kadınlar konusunda Allah'tan korkun çünkü siz onları Allah'ın emri ile kendinize helal kıldınız*".¹⁰⁷

Hz. Peygamber evlilik hayatı boyunca ufak tefek dargınlıklar yaşamış olsa bile onlara asla el kaldırmamıştır.¹⁰⁸

Rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Daha ne zamana kadar biriniz hanımını, cariyeyi döver gibi dövecek; günün sonunda da onunla birleşip yatacaktır*".¹⁰⁹

İbn Abbâs'tan gelen başka bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Sizin en hayırlınız ailesine en hayırlı olanıdır; ben, sizin içinde ailesine en hayırlı olanım*".¹¹⁰

"*Sizin en hayırlınız kadınlarına karşı iyi davrananınızdır*"¹¹¹

Bir sahabiye tavsiyesinde "*Karısını kötüleyip çirkin sözler söylememesini*"¹¹² öğütlemiştir

Hz. Peygamber, "*Müslüman'ı, diğer Müslümanların elinden ve dilinden salim olduğu kimse*" olarak tanımlarken,¹¹³ bu dünyada azap çektiren kimsenin Allah'ın azabına maruz" kalacağı uyarısında bulunmuş¹¹⁴ "*kıyamette en şiddetli azap göreceklerin de insanlara en çok azap edenler olduğunu*" bildirmiştir.¹¹⁵

İnsanlara yapılan saldırı ve haksızlıklar karşısında bu kadar duyarlı olan Hz. Peygamber, bir eş, bir baba, bir aile reisi olarak eşlerine, çocuklarına, torunlarına ve hizmetçilerine karşı da aynı duyarlılığı göstermiş, onlara sevgi ve şefkatle muamelede bulunmuştur. Onun eşlerine karşı takındığı en sert tutum bazı olaylar sebebiyle dargın durduğu bir aylık dönemdir.¹¹⁶ Bunun dışında eşlerinin bazı kıskançlıklarını bile olgunlukla karşılamış¹¹⁷ kendisine karşı zaman zaman seslerini yükseltmelerine

¹⁰⁶ Nesâî, Ebu Abdurrahman, *Sünen-i Nesâî*, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992 *Talâk*, 53.

¹⁰⁷ Müslim, *Hac*, 147.

¹⁰⁸ Müslim, *Fedâil*, 79.

¹⁰⁹ Hadis için bkz: Buhârî, Ebu Abdullah b. İsmail *Sahihu'l Buhârî*, Daru'l İbn Kesir, Dimeşk, 1993 *Nikâh*, 94; Müslim, *Cennet*, 13; İbn Mâce, *Nikâh*, 51.

¹¹⁰ İbn Mâce, *Nikâh*, 50.

¹¹¹ Tirmizî, *Rada'*, 11.

¹¹² Ebu Davud, *Nikâh*, 41.

¹¹³ Buhârî, *İman*, 4.

¹¹⁴ Müslim, *Birr*, 117.

¹¹⁵ İbn Hanbel, *el-Müsned*, IV, 90.

¹¹⁶ Müslim *Talak*, 30.

¹¹⁷ Ebu Davud, *Buy'u*, 89.

aldırış etmemiş hatta bundan haberdar olup kızlarına şiddet uygulamaya kalkan kayınpederlerine engel olmuştur.¹¹⁸

Hız. Aişe validemize, kendisine kızgınlığını ve memnuniyetini nasıl anladığını ona anlatırken bile Hız. Peygamberin, bu olgun tavrı fark edilmektedir. Hız. Aişe'nin anlattığına göre Hız. Peygamber, ona “*ben senin benden memnun olduğun ve bana kızdığın zamanı anlarım*” deyince Hız. Aişe bunu nasıl anladığını Hız. Peygamber'e sormuş, Hız. Peygamber, “*benden memnun olduğunda ‘hayır, Muhammed’in Rabbi hakkı için olmaz’ dersin, bana dargın olduğunda ise ‘hayır İbrahim’in Rabbi hakkı için olmaz’ dersin*” buyurmuştur. Hız. Aişe'nin ona verdiği cevap ta eşini çok seven bir hanımın inceliğini yansıtmaktadır: “*Evet, fakat Allah’a yemin olsun ki ey Allah’ın Rasûlü ben senin sadece isminden uzak kalabilirim*”¹¹⁹ buyurmuştur.

“*Sizin hayırlınız, kadınlara hayırlı olanlardır.*”¹²⁰ “*Kadınlara ancak kerim olanlar ikram ederler. Onlara kötülük edenler lainler, yani kötü insanlardır.*”¹²¹

Peygamberimiz, “*Cennet annelerin ayakları altındadır.*”¹²² buyurmuştur. Hangi zihniyet, kadına, cenneti onun ayakları altında seren İslam kadar değer vermiştir?

Hız. Aişe’ den gelen bir rivayette, Hız. Aişe validemiz şöyle demiştir: “*Resulullah hiçbir hizmetçiye de, hiçbir kadına hiçbir kimseye savaş haricinde el kaldırmamıştır; hatta o, eliyle (bile) hiçbir şeye (vurup) dayak atmamıştır.*”¹²³

Ayrıca, söz ve fiillerinde Allah’ın ilâhî yasalarını bildirmek ve nasıl uygulandığını insanlara göstermekle görevlendirilen Hız. Peygamber; kadınlara her zaman sevgi ve saygıyla yaklaşmış, hanımları zaman zaman geçimsizlik göstermiş ve kendisini üzmüş olmalarına rağmen onlara çok iyi davranmıştır. Bu durum Kur’ân’da Ahzâb 33/28-34 ve Tahrîm 66/ 1-5 ayetlerine de yansımıştır. Tahrîm olayında Hız. Peygamber (as) kendisi evi terk etmiştir.¹²⁴ “*Sizden hiç biriniz kölesi imiş gibi karısını dövmesin. Akşam bir yatağa yatacağınız eşinizi nasıl dövebilirsiniz*”¹²⁵ gibi sözler söylemiş, hanımlarına hayatı boyunca bir fiske bile vurmamıştır

Nisa 4/34. ayetinin uygulanması bakımından Peygamber Efendimizin eşlerinden, zina iftirası isnat edilen Hız. Aişe ile ilgili “*ifk (iftira)*” olayı çok önemlidir. Hız. Aişe, eşi Hız. Peygamber ile beraber gittiği Beni Mustalık gazvesi dönüşte, konaklanan mahallin uzağına ihtiyaç için ayrılır ve bir müddet sonra geri döner. Ancak gerdanlığının boynunda olmadığını fark edince tekrar aynı yere gidip onu aramaya başlar. Bu sırada Hız. Aişe'nin yokluğundan habersiz olan askeri kabile oradan hareket eder. Hız. Aişe gerdanlığını bulup geri döndüğünde, kafilden kimse kalmamıştır. “*Yokluğumu fark ederler, geriye dönüp beni alırlar.*” diye orada beklemeye başlar. Daha sonra askeri birliğin görevli artçılarından olan Safvân b. Muattal orada Hız. Aişe’yi görerek devesine bindirir ve birliğine ulaştırır. Fakat münafıklar Hız. Aişe’yi iffetsizlikle suçlamakta gecikmezler. Bu olaydan sonra *Peygamber Efendimiz eşini dövmemiş, Hız. Aişe de üzüntüden hastalanarak babası Hız. Ebubekir’in evine taşınmıştır.*¹²⁶ Bir müddet sonra

¹¹⁸ Ebu Davud, *Edep*, 84.

¹¹⁹ Buhârî, *Nikâh*, 109.

¹²⁰ İbn Mâce *Nikâh*, 51; el-Munavî, *Feyzu’l-Kadir*, II, s, 97.

¹²¹ El-Munavî, *Feyzu’l-Kadir*, III, 496.

¹²² Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 3/429; Aclunî, Şeyh, İsmail b. Muhammed, el-Aclunî, (ö. 1162) *Keşfu’l-Hafa*, Beyrut, 1408/1988, I, 335.

¹²³ İbn Mâce, *Nikâh*, 50; İbn Hanbel, *el-Musned*, IV, 281.

¹²⁴ Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebubekr, *el-Cami’ul-Ahkami’l-Kur’an*, Kahire, 1964. Kahire, 10. Baskı 2012 XVIII, s. 136-137.

¹²⁵ Darimi, Ebu Muhammed Abdullah abdurrahman ed-Darimî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, *Sunen*, Nikâh, 34.

¹²⁶ Taberî, Tefsir, V, s, 2001-2002; Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsiru’l Hadis*, çev. Mustafa Altinkaya, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, VI, 326-327; Doğrul, Ömer Rıza, *Asr-ı Saadet Tercemesi*, Eser Yayıncılık, İstanbul, 1978, III, 314. Ayrıca, Bkz. Öztürk, Yaşar Nuri, -*Asr-ı Saadetin Büyük Kadınları*, 1998, s.56.

Allah'tan beklenen vahiy Nûr 24/11-21 ayetleriyle gelmiş, müminlerin annesi Hz. Aişe'nin temiz olduğu beyan edilmiştir. Bu olay, ilâhî bir tatbikat ile bizzat Hz. Peygamberimizin ailesi içinde uygulanmış olmaktadır.¹²⁷

Bu tür rivayetlerin sayısını çoğaltmak mümkündür; ancak bu kadarı bile Hz. Peygamber'in kadına yönelik şiddet içerebilecek herhangi bir söz söylemediğini kabul etmemiz için yeterlidir. Aksini düşünmek bile o nezahet ve nezaket sahibiyile hiçbir şekilde bağdaşmaz.

Kadınlara karşı hayırlı olmanın diğer bir göstergesinin de, onlara hakaret etmeme ve onları asla dövmeme olduğunu görüyoruz. Başka insanlara bile hakareti hoş karşılamayan Hz. Peygamber, özellikle eşlere karşı daha hassas olunmasını, tavsiye etmiş hele dövme gibi insana yakışmayan kaba-güç gösterisini asla tasvip etmemiştir. Kadını dövmeme hususunda Hz. Peygamberden birçok hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Bilhassa, gündüz kadını hayvan döver gibi dövüp, gece de yanına gitmeyi sert bir şekilde kınamış, sabahki durumuyla geceki durumu arasında tezat teşkil eden bu tavrı hiç de hoş karşılamamıştır.¹²⁸ Fiili olarak da Hz. Peygamberin hayatında asla böyle bir şey görülmemiştir.¹²⁹ Aşağıda açıklanan Hz. Peygamberin eşleri ile olan ilişkileri incelendiğinde de bu konu daha da açıklığa kavuşacaktır.

4. Hz. Peygamber'in Eşleriyle İlişkileri

Kur'an'ı bize tebliğ eden Hz. Peygamber, hiçbir zaman kadın dövmeyi gibi, karısını dövenleri de şu sözlerle kınamıştır: *"Daha ne zamana dek, biriniz karısını, kölesini döver gibi dövercek, belki akşam olunca da onunla aynı yatakta yatacaktır."*¹³⁰ Ayrıca Hz. Peygamber, kadınların bir fikir beyan etmesine dahi müsaade edilmeyen bir ortamda, onların durumunu yükseltmiş, onlara iyilik edilmesini emretmiştir.

İnsanı yaratan ve ona mutlu olmanın yollarını öğreten Yüce Allah, gerçek mutluluğun kaynağını ve onun nasıl yakalanacağını da her dönemde gönderdiği peygamberlerle göstermiştir. Allah, hayatın her alanıyla ilgili takip edilmesi ve yapılması gereken en ideal davranışları, rehber insanlar olan peygamberlerle göstermiştir. Bütün peygamberlerin Yüce Allah'tan getirdikleri prensipleri son kez yeniden özetleyen ve en son ilkeleri insanlığa getiren Allah Resulü ise örnek olma noktasında zirveyi temsil etmektedir. Kendisinden sonra başka bir peygamber gelmeyeceğinden, Hz. Muhammed, herkese örnek ve herkesin yaşayabileceği bir hayatı temsil etmiştir. Hem Allah'ın son ve seçkin bir peygamberi olması hem de davranışlarının Yüce Yaratıcı tarafından öğretilmiş olması, Rasulullah'a (as) ayrı ve önemli bir konum kazandırmıştır. Diğer bir ifadeyle Allah Resulü'nün bu denli eşsiz bir konumda olması, onu terbiye edenin Yüce Allah olmasındandır: *"... Allah, sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana' bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana olan lütfü büyüktür"*¹³¹ ayetiyle, *"Beni Rabbim terbiye etti. Ama ne kadar da güzel terbiye etti!"*¹³²

Ahlaki değerlerin zirvesinde, peygamberleri ve özellikle de son peygamber Hz. Muhammed'i görürüz. O, güzel ahlâk olarak isimlendirdiğimiz, takva, sıdk, zühd, şükür, hilm, adalet vb. vasıfların hepsini, kendi hayatında göstermiş, buna delil olarak da Allah, onun en yüce bir ahlâk üzerinde olduğunu bildirmiştir. *"Nun. Kaleme ve onunla yazdıklarına yemin olsun ki, ey Muhammed! Rabbinin nimeti sayesinde sen*

¹²⁷ Razi, *Tefsir*, VIII, 158-160; Kurtûbî, *Tefsir*, XII, s. 139-140-142.

¹²⁸ Buhârî, *Edeb* 43 İbn Mâce, *Nikâh*, 51;

¹²⁹ İbn Mâce, *Nikâh* 51; Darîmî, *Nikâh*, 34

¹³⁰ Buhârî, *Nikâh*, 93; Müslim, *Cennet*, 13; İbn Mâce, *Nikâh*, 5

¹³¹ Nisa, 4/113

¹³² el-Munâî, Abdurrahman, *Feyzu'l-Kadir*, 1/224.

deli değilsin. Şüphesiz sana arkası kesilmeyen bir mükâfat vardır. Muhakkak ki sen, büyük bir ahlak üzeresin."¹³³

Kısaca Resulullah'a canlı Kur'an diyebiliriz. Çünkü o, Kur'an'da yaşanılması ve kaçınılması emredilen şeylerin tamamını kendi şahsında uygulayarak gösteriyordu.

Bundan ötürüdür ki Hz. Aişe'ye Hz. Peygamber'in ahlâkı sorulduğunda: "*Siz Kur'an'ı okumuyor musunuz onun ahlâkı Kur'an'dı*"¹³⁴ cevabını vermiştir. Hz. Peygamber'in bizzat kendisi de: "*Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim*"¹³⁵ buyurmuştur.

Onun insanlığa getirdiği son mesajda, temelde insanların bir ana-babadan meydana gelen bir topluluk olduğuna¹³⁶ vurgu yapılır ki bu, insanların birbirleriyle olan münasebetlerinde, onlara farklı bir bakış açısı kazandıran ve unutulmaması gereken önemli bir faktördür. Buna göre insanların renk, ırk, cins, ülke, soy, sop bakımından farklı olmaları bir ayrıcalık değil, tam tersine bir yakınlaşma, kaynaşma ve tanışma vesilesidir. Demek ki aslında insanlık genişletilmiş bir aile, aile de küçültülmüş bir insanlıktır.

Böyle büyük bir insanlık topluluğu içinde aile, toplumun en küçük ve en önemli parçasını teşkil etmekte; bu parçanın da en merkezini karı-koca tutmaktadır. Böyle bir noktada hanım, bir eş için Yüce Yaratıcının bir beyanına göre, "*huzur ve sükûn kaynağı*",¹³⁷ diğer bir beyanına göre de "*eşler, birbirlerini her türlü tehlikeye karşı koruyan elbise*" gibidirler ve bu da insanlar için ilahi bir lütuftur.¹³⁸ Bundan da önemlisi Cenab-ı Hakk, karı-koca arasındaki ilişkilere o denli önem vermiştir ki eşlerin birbirlerine ısınmalarını, kendi cinslerinden eşlerin var edilmesini ve bunların birbirlerine karşı sevgi ve şefkat göstermesini varlığı ve birliğinin birer ayeti olarak kabul etmiştir¹³⁹

Son Nebî Hz.Muhammed'in getirdiği ilahi beyanda özellikle erkeğe hitap olunarak eşle hoşça ve güzelce geçinmesi, onda hoşlanmayacak bir yön görse bile bunu kavga ve ayrılma sebebi yapmaması tavsiye edilmiş, bunlara katlanmak suretiyle bilmediği başka yön ve yerlerden mükâfatların takdir edileceği¹⁴⁰ va'ad edilmiştir ki, böyle bir tavsiye, eşler arasındaki ahengin ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından oldukça manidardır. Yüce beyanda ailenin, bir erkekle bir kadından başladığını; bir anlamda küçük bir devlet olduğunu görmekteyiz. Şu farkla ki, devlet işleri resmiyet ve kurallarla devam ettirilip yürütüldüğü halde, küçük devlet olan aile kurumu sevgiyle, şefkatle, hoş görüyle, karşılıklı anlayış ve saygıyla, işlerin beraberce yürütülmesiyle, eşlerin birbirine yardım etmesi ve birbirlerine değer vermesiyle, iyi muamele ve sevinçte-tasada bir ve beraberce olmakla devam eder. Başta da belirtildiği gibi ideal bir eş olma noktasında Hz. Peygamber, her Mü'min için tanınması ve uyulması gereken mükemmel bir modeldir. Bu ideal modelde ailesiyle ilişkilerine baktığımızda öne çıkan belli başlı ilkelerin şunlar olduğunu görmekteyiz.

4. 1. Eşleriyle İstişare Ederdi

Hz. Peygamber, eşleri ile istişare etmeyi hem de en kritik zamanlarda ve olaylar karşısında tatbik etmiş, böylece eşlerle istişarenin yapılmasının elzem bir nebevi sünnet olduğunu göstermiştir. Kur'an-ı Kerim, müstakil bir sureye Şura adını

¹³³ Kalem, 68/1-4.

¹³⁴ Suheyb Abdulcebbar, *el-Musnedu Mevdu' el-Camî li'l-Kutubi Aşere*, 2013, Ys. IX, 89.

¹³⁵ Malik b. Enes (ö.179/795), *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992 *Husnul-Hulk*, 8.

¹³⁶ Hucurat, 49/13.

¹³⁷ A'raf, 7/189.

¹³⁸ Bakara, 187.

¹³⁹ Rum, 30/21.

¹⁴⁰ Nisa, 4/19.

vermekle de ayrıca buna dikkatleri çekmiştir. “Onlar öyle kimselerdir ki, işlerini şura (istişare) ile yürütürler.”¹⁴¹ Beyanıyla istişareyi yapanlar övülmüş, “işleri onlarla müşavere et.”¹⁴² yüce buyruğu ile de örnek kula, örnek davranış hatırlatılmıştır. Bu yüce beyanın beşer hayatına en ideal yansımaları, Hz. Peygamber Efendimizin daha ilk vahiyle karşı karşıya kaldığındaki tavrında görüyoruz. Bu hem öyle bir istişareydi ki, meleğin görülmesi, mukaddes görevle tanzifin başlaması, işitilmemiş bir söze muhatap olunması gibi konularının danışıldığı bir istişare.. Allah Rasulü, ilk defa Cibril’le karşılaşınca, bu olağanüstü durumu anlama, hareket alanını belirleme ve doğru bir karar verme için doğruca şuna buna değil, sevgili ve biricik eşi Hz. Hatice, validemize koşmuştu. Ona danışmış ve onunla konuşmuştu. Hz. Hatice de, Hz. Peygamberi teselli etmişti.¹⁴³

Hz. Peygamber, eşlerine öyle yerlerde danışıyor ki, neticesi sadece bir aileyi değil, bütün bir ümmeti ilgilendiriyordu. Hudeybiye gibi son derece önemli olan bir anlaşmayı yaparken, şartların zahiren aleyhlerine olduğunu gören Müslümanlar, anlaşmadan razı olmamış, dolayısıyla Hz. Peygamberin “*kurbanlarını kesip ihramdan çıkmaları*” şeklindeki emrini yerine getirmede işi ağırdan almışlardı. İşte böyle zor bir durum karşısında Allah Rasulü (as.) eşlerinden Ümmü Seleme ile istişare etti. Yaptığı istişare sonucunda kendisinin kurbanını keserek ihramdan çıktığını gören ashap, hemen durumu anlayıp aynı şeyi yapmışlardı.¹⁴⁴

Hz. Aişe validemize atılan iftira karşısında da istişare ilkesinin uygulandığını görüyoruz. Böyle bir durumda Hz. Peygamber, Hz. Aişe ile ilgili istişareyi, diğer eşi Zeynep binti. Cahş ile yapmıştır. Hz. Aişe’ye atılan iftira karşısında durumun hukuki şartlar açısından tahkiki için Hz. Zeyneb ile istişare etmiş, Hz. Zeynep ise “*Ben Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum!*” demişti.¹⁴⁵ İnsanlığa örnek ve rehber olan Hz. Peygamberin hayatı böyle olmasına rağmen, bugün “*kadına danış ama tersini yap!*” şeklindeki bir anlayışın, nebevi bir çizgiden ne kadar uzak olduğu aşîkârdır.

4. 2. Eşlerine Yardım Ederdi

Bir evin işleri, eşlerin beraberce taşın altına ellerini koymalarıyla kolaylaşır, hayatları çekilir hale gelir, zorluklar aşılır. Eşlerin konumu ne olursa olsun, bir eş, evinde eştir. İş ve makamı evdeki bu fonksiyonuna hiçbir engel teşkil etmez, etmemelidir.

Her haliyle örnek olan âlemlerin Efendisi’nin (as.) eşlerine yardım konusunda birkaç örnek:

Evinde ailesinin işleriyle kendisi ilgilenirdi. İşlerini hizmetçilerine yaptırmazdı. Elbisesini mübarek elleriyle kendisi dikip yamar, sökülen düğmesini yerine diker, koyunlarını sağlar, ayakkabılarını tamir eder, kendi hizmetini kendisi görürdü. Devesini kendisi yemler, hizmetçisiyle beraber yemek yiyip hamur yapardı. Çarşıdan aldığı malları kendisi taşır, çocuklara bakım işlerinde eşlerine yardım ederdi.¹⁴⁶

Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber, eşlere karşı güzel muameleyi, Allah katında hayırlı olarak kabul edilmeye vesile teşkil eden önemli bir davranış olarak kabul etmiş ve: “*En hayırlınız, aileniz için hayırlı olandır. Bana gelince ben, aileme karşı sizin en hayırlı olanınızım.*”¹⁴⁷ Buyurarak eşlerine nasıl davrandığını göstermiştir. Başka bir hadisinde de: “*Kadınlara karşı hayırhah olun. Çünkü onlar sizin yanınızda emanetler*

¹⁴¹ Şura, 42/38.

¹⁴² Al-i İmran, 3/159.

¹⁴³ Buhârî, *Bed’u’l-vahy* 3.

¹⁴⁴ İbn Kesir, Ebu’l-Fida İsmail ed-Dımaşkî, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, Daru Kahraman, İstanbul, 1992, 7/330-33.

¹⁴⁵ Buhârî, *Şehadet*, 15, 30, *Hibe* 15, *Cihad*, 64, *Meğazi* 11, *Eyman* 18, *İtisam* 28, *Tevhid* 35, 52; Müslim, *Tevbe*, 56.

¹⁴⁶ Tirmizî, *Şemâil* 78; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/256; İbn Mâce, *Nikâh*, 49.

¹⁴⁷ Tirmizî, *Menâkıb*, 63; İbn Mâce, *Nikâh*, 50.

gibidirler. Onlara iyi davranmaktan başka bir hakkınız yok, yeter ki onlar açık bir çirkinlik işlemesinler.”¹⁴⁸ Buyurarak hanımların, Allah'ın insanın uhdesine verdiği birer emanet olduğuna, dolayısıyla bunda kusur edilmemesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

4. 3. Eşlerinin Yakınlarına da Değer Verirdi

Hiz. Peygamberin, hanımlarıyla ilişkisinde dikkate değer bir davranışı da, eşlerinin yakınlarına ve dostlarına itibar göstermesi, zaman zaman onlara hediyeler göndermesiydi. Mesela evine uğrayan yaşlı bir kadına itibar gösterir, iltifat ederdi. Hiz. Aişe, sebebini sorunca: “Ey Aişe bu kadın Hatice'nin arkadaşısıdır. Onun sağlığında bize uğrardı”. “Dostluğa vefa göstermek imandandır.” demiş, böyle bir davranışı Hiz. Hatice'yi sevmenin bir belirtisi olarak kabul etmişti. Aynı zamanda Hiz. Peygamber, her koyun kesiminde Hiz. Hatice'nin arkadaşlarına da bir pay gönderirdi.¹⁴⁹

4. 4. Eşlerine Karşı Hoşgörülüydü

Birbirlerini sevenler, birbirlerine katlanır ve birbirlerinin, kusurlarını görmezler. Varsa da bunu müsamahayla karşılarlar. Hayat arkadaşlarının bu konuda daha duyarlı olması gerekir. Zira sadece burada değil, ahirette de beraber olacaklardır. Kâinatın Efendisi (as) o kadar yoğun işlerinin arasında şefkatli bir eş olarak eşlerine kıymet verir, onları dinler, anlattıkları haberlerle ilgili yorumlar yapar ve onları sevdiğini söylerdi. Hiz. Aişe, bir gün Hiz. Peygamber, o zaman Araplar arsında yaygın olan ve on bir hanımın bir araya gelerek kocalarıyla ilgili birbirlerine anlattıkları hikâyeyi anlatmıştı. Hadisi rivayet eden Hiz. Aişe der ki: “Hiz. Peygamber, gönlümü almak için “Ey Aişe! Ben sana Ebu Zer'in Ümmü Zer'e nispeti gibiyim, şu farkla ki Ebu Zer Ümmü Zer'i boşamıştır, ben seni boşamadım. Biz beraber yaşayacağız”.¹⁵⁰

Bu sevginin en önemli göstergelerinden biri de eşlerinin zevklerini nazar-ı itibara almasıydı. Mesela Hiz. Aişe'nin yaşı küçüktü. Arkadaşlarıyla beraber bebeklerle oynardı. Bir gün böyle bir durumu gören Allah Rasulü (as) ses çıkarmamış, hatta arkadaşlarının gelip oynayabilmesi için zemin hazırlamıştı¹⁵¹

Yine başka bir rivayette de şöyle bir hadise anlatılır. Rasulüallah (as) bir seferden dönmüştü. Hiz. Aişe'nin sofasının önünde bir perde vardı. Tam o sırada rüzgâr esip Hiz. Aişe'nin oyuncak bebeklerinin üzerinden perdenin bir ucunu açtı. Bunun üzerine Hiz. Peygamber “Bunlar da ne ey Aişe?” dedi. Hiz. Aişe de: “Bunlar oyuncaklarım” cevabını verdi. O sırada Hiz. Peygamber, bebeklerin arasına bir de bezden kanatlı bir at gördü ve: “Bebekler arasında gördüğüm bu oyuncak da nedir?” dedi. Hiz. Aişe: “Attır” dedi. Hiz. Peygamber “Peki bunun üzerindeki nedir?” dedi. Hiz. Aişe “Kanatlarıdır” dedi. Hiz. Peygamber “Atın kanatları olur mu?” deyince, Hiz. Aişe: “Sen Hiz. Süleyman'ın kanatlı atları olduğunu duymadın mı?” cevabını verdi. Hiz. Aişe sözüne devam ederek dedi ki: “Bunun üzerine Hiz. Peygamber öyle bir güldü ki, azı dişlerini bile gördüm.”¹⁵²

5. Sonuç

Şunu hemen belirtmeliyiz ki İslam, kadına kişilik kazandırmış, ona saygı ve şefkat gösterilmesini, kaba davranılmamasını emretmiştir. Ayrıca dövmeyi İslam getirmemiş, aksine onu hafifleterek ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Hiz. Peygamberin hayatında da dövme fiili hiç olmamıştır. Kadına, kocasından şikâyetçi olması halinde hakem ve hâkime başvurma ve hakkını arama imkânını vermiştir. Gerçek bu iken, İslam ülkelerinde veya ülkemizde, İslam'ın kadın konusundaki bu anlayışından farklı olarak,

¹⁴⁸ Tirmizî, *Tefsir*, Tevbe.

¹⁴⁹ İbnu'l-Eslr, İzzuddin Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri (ö.630) *Usdu'l-Ğabe fi Ma'rifeti's Sahabe*, Daru's Şa'b, Kahire ts, 7/84

¹⁵⁰ Buhârî, *Nikâh*, 82; Müslim, *Fedail's-Sahabe* 9.

¹⁵¹ Buhârî, *Edeb* 11.

¹⁵² eş-Şamî, Muhammed b. Yûsuf es-Salihi, *Subulu'l-Huda ve'r-Reşad*, Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, 11, 167.

kadınların aleyhine farklı bir husus varsa, onun, dinimizden ve Yüce Kitabımız Kur'an'dan değil, bilgisizlikten, mahalli anlayışlardan ve göreneklerden kaynaklanmakta olduğunu bilmemiz gerekir.

Nisa4/34 de geçen “*Serkeşlik edeceklerinden endişe ettiklerinize gelince onlara önce nasihat ediniz. Sonra yataklarınızdan uzaklaştınız. Ve onları darp ediniz.*” Gerek geçmişte gerekse modern asırda “onları darp ediniz” kavramı hakkında birçok münakaşalar olmuş ve hala devam etmektedir. Yaygın olan görüşe göre bundan maksadın kocanın eşini dövebilecekğine olan kanaattir. Ancak bu anlayış doğru değildir. Çünkü gerek sözlükte gerekse Kur'an'da yukarıda anlamlarını verdiğimiz; “nüşûz” “kavvam” ve “darb” kavramlarının anlamları ile çelişmektedir. Öte yandan ilâhî emir ve Hz. Peygamberin kadınlar konusunda gösterdiği yol ve muameleyle de çelişmektedir. Bundan daha da garibi eşine acı vermeyi Allah'ın emri gibi telakki etmeleridir. Bilinen bir gerçektir ki Hz. Peygamber hiçbir zaman bir kadını dövmemiştir. Hz. Peygamber ile eşlerinden her hangi birisi arasına bir münakaşa olunca kendisi onlara bir şey demez evini terk eder ve mescitte itikâfa girerdi.

Hz. Ömer'e dayandırılan rivayete göre ise hem dövmeye izinden söz ediliyor, hem de “*böyle yapanlar en hayırlıların olamaz*” diyor. Bu anlaşılabilir bir durum değildir. Eğer dövmeye izin varsa bu işlem hatalı değildir veya günah değildir. Günah olmayan bir işten dolayı neden insanlar en hayırlı olma hakkını kaybetsinler ki! Mademki böyle bir hak kaybediliyor, demek ki bu işlem mubahlık değil, yasaklık içeriyor; yani kadınları serkeşliklerinden dolayı dövmek yasaktır, diyebiliriz.

Kaldı ki bu rivayette Hz. Peygamber, kendi hevasına göre ya da eşlerinin arzularına göre konuşan, rahatsız olduğunda hüküm değiştiren biriymiş gibi bir izlenim veriliyor. Çünkü hanımlarının odalarının çevresinde kalabalık olunca hükümde oynama yaşıyor ki bu da Hz. Peygamber'in dini konulardaki bilinen uygulamalarını yansıtmamaktadır.

Kadınlara dayak atılması eğer emir (!) değil de ilâhî bir müsaade ise o zaman Buhârî'nin, adını “*Kadınlara Dayak Atmanın Çirkinliği*” diye belirlediği ve içinde yukarıda naklettığımız rivayetin de yer aldığı bu başlığa ne demeli? Bu işlem eğer bir müsaadelik içeriyorsa bu müsaadeyi veren Allah'tır; O'nun izin verdiği şeye Hz. Peygamber nasıl olur da mesafeli durabilir veya en azından işlemi çirkin görebilir?

Öte yandan dövme işinin var olduğunu fakat bu dövmenin misvak vb. gibi aletlerle olabileceğini söyleyenlerin rivayetleri de kanaatimizce oldukça problemlidir. Çünkü bir kadın, eğer yatağına bir başkasını almışsa onun yaptığı işin adı zinadır ve cezası da Nûr sûresinin ikinci ayetinde açıkça beyan edilmiştir. Burada yer alan, “*Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız Allah'ın dinini veya hükmünü uygulamada sizi bir şefkat kaplamasın*” ifadesiyle rivayette yer alan “*onları hafifçe dövin*” ifadesi kanaatimizce birbiriyle uyuşmamaktadır. Kaldı ki yapılan bu iş eğer zina ise bu konuda sadece taraflardan birine, yani kadına ceza verilip erkekte söz edilmemesi de rivayetin güvenilirliği noktasında kuşku uyandırmaktadır. Hadisin başında zikredilen “*Allah emaneti*” olarak alınan kadının dövülebilmesini kabul etmek, emanete verilen anlamı değiştirmektedir. Emanet diye tanıtılan eşlerin dövülmesi emanete hıyanetten başka şey olmasa gerek.

Eğer şiddet içerikli rivayetler doğru olsaydı Medine'de yaşanan bir iftira olayında Hz. Aişe'ye yönelik olarak da benzer bir prosedür uygulanırdı; yani ona da dayak vurulurdu. İçerisinde aile huzurunu derinden sarsacak bir iddia barındıran bu iftira olayında Hz. Aişe'ye uygulanan prosedür Kur'an'a da uygun bir şekilde geçici olarak evden ayrılması şeklinde gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber, hiçbir eşine karşı yapmadığı “*dövme*” işlemini Hz. Aişe için de asla yapmamıştır. Denebilir ki Hz. Peygamber, her yapılabileceğini söylediği şeyi yapmak zorunda değildir. O taktirde de bu defa Hz.

Peygamber yapmadığı veya yapmayacağı şeyi söyleyen kişi durumuna düşerdi. Eğer hayatında hükmünü beyan ettiği konuda kendisi herhangi bir uygulama imkânından yoksun idiyse bu, belli oranda anlaşılabilir; ancak evden uzaklaştırma veya eşinin evden uzaklaşması olayı kendi evinde yaşandığı için biz bu uygulamanın Nisâ 34. ayete uygun olduğunu söylemek durumundayız. Benzer durumlarda genel hüküm, dayak atma şeklinde belirlenmiş olsaydı etrafındakiler Hz. Peygamber'e Hz. Aişe olayında neden başkalarına söylediğini uygulamadığını sorar, işin iç yüzünü araştırıp öğrenirlerdi. Tahrim,66/1-5 ayetinin işaret ettiği olayda ise kendisi evi terk etmiş itikâfa girmiştir.

Eğer “Kur'an'da serkeşlik yapan kadına dayak vurulur” anlamına gelebilecek bir söz söylenirse bu defa dayak atmanın gerekçelerini kimlerin nasıl tespit edebileceğinin de belirlenmesi gerekecektir. Kimine göre bir hareket, dayağı gerektirmezken kimine göre gerektirebilir. Kaldı ki zina olayında bile dört şahit getirilememesi durumunda eşlerin dört kez yemin ederek laneti üzerlerine almaları (Nur,24/6-9) sonucunda mahkeme huzurunda ayrılmaları gerekirken eşlerin, görülen bir yanlış karşısında dövülmelerini kabul etmek de doğru olmasa gerek.

İnsanlar böyle bir davranışa ceza vermeye başlayınca, devletin vermeye gereken cezaları da kendileri vermeye kalkar. Bunun sonunda namus ve töre cinayetleri de ışığını ve desteğini buradan almış olur. Üstelik bunu yapanlar kendilerine dinin böyle emrettiğini, sanarak işledikleri fiiller birer cinayet olmasına rağmen onu Allah'ın emrini yerine getirme anlamında ibadet hazzıyla işlemeye başlarlar. Böylesi garip ve dayanaksız kabuller insanlarda “ihkâk-ı hak,” yani kendi hakkını kendinin elde etmesi uygulamalarına da zemin hazırlamış olur.

Konuyu toparlarken şunu belirtmeliyiz ki Nisâ sûresinin 34. ayetini esas alarak kadının dövülebileceği kanaati veya kabulü Kur'anî dayanaktan yoksun bir anlayış olduğu kanaatindeyiz. İlgili ayette önerilen hususlar tamamen insanidir ve insan psikolojisine yöneliktir. Nitekim Müslüman olmayan ve dolayısıyla Kur'an'dan da Hz. Peygamberin sünnetinden de haberdar olmayan nice ailelerde benzer olaylar fazlasıyla yaşanmaktadır. Bu nedenle biz, şiddeti dini kültürün bir sonucu olarak görmediğimizi belirtmek istiyoruz. Nice dindarlar vardır ki ailelerinde söz konusu türden şiddet yer almamaktadır. Ancak yine pek çok dindar geçinen ailelerde söz konusu problemlerin yaşandığı da bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla yaptığı bir şiddet eylemini dinî bir işlem gibi göstermeye çalışanların haklı olmadıklarını, eylemlerinde sağlam referanslara sahip bulunmadıklarını, şiddeti normal bir davranış şekli olarak nitelendirmelerinin hiçbir haklı sebebinin olamayacağını Kur'an ve sahih sünnete dayalı delillerle ortaya koymak gerekmektedir. Kur'an, sadece eşler arasında değil, başka insanlara karşı da şiddete pirim veren bir kitap değildir; onun peygamberi de Kur'an'a aykırı hayat yaşamamıştır. Bu nedenle konu incelenirken önyargılardan uzak bir şekilde deliller ortaya konulduğunda bu gerçeğe yüzleşmek hiç de zor olmayacaktır. Unutulmamalıdır ki birbirleriyle anlaşamayan ve boşanmak zorunda kalan eşlere Kur'an, “*güzelce ayrılın*” emrini vermekte, boşanmada bile şiddet çağrıştıracak ifadeler içermemektedir. Boşanan eşlerin birbirlerine davranışlarının ele alındığı ayetlerde de sürekli olarak insanca muamele ve karşılıklı olarak haklara riayet esasına vurgu yapılmaktadır. Şiddete pirim verdiği iddia edilen bir dinde böyle insanca muameleler yer almaz.

Aile içerisinde bir huzursuzluk çıktığında huzursuzluğu kim çıkartmış ise diğer taraf ona bu ayette ifade edilen hususları ayrı ayrı veya hepsini bir arada uygular. Burada amaç söz konusu huzursuzluğun giderilmesini sağlamaktır. Ama ne olursa olsun bu tür aile içi sorunların çözümünde şiddet ve dayanın bir seçenek gibi algılanıp uygulanması hem Kur'an'a hem de Hz. Peygamber'in uygulamalarına aykırıdır. Ayette kullanılan ve pek çok anlam içeren *darb* kelimesi, duruma göre farklı muamelelerin

zorunlu olabileceğini gösterir. Bu durumda bazen nasihate devam, bazen bu konuda ısrarcılık, bazen ısrarla evde kalmanın sağlanması, bazen de geçici olarak evden ayrılmak sorunun çözümünde takip edilebilecek yollar olarak kabul edilip uygulanmalıdır. Bu arada eğer hata yapan taraftan bir itaat söz konusu olursa artık başka hiçbir yol aramamanın gerekliliği de aynı ayetin sonunda açıkça belirtilmektedir. Unutulmamalıdır ki Yüce Allah'ın önerdiği işlemlerin dışına çıkıp meseleyi bir çeşit zulme dönüştürenler olursa Allah her şeyden ve herkesten hem yücedir, hem de büyüktür; yapılan haksızlıkların hesabını elbette soracaktır.

Ayette; sadakatsizlik ve iffetsizlik yapmalarından korkulan kadınlar için, kocaya sıra ile tatbik edilmek üzere üç yaptırım önerilmektedir. 1) Eşinize önce öğüt verin 2) Eğer birincisi fayda vermiyorsa, yataklarında yalnız bırakın yani onlarla cinsel ilişkiye girmeyin. 3) Her iki uygulamadan da netice alınmıyorsa, daha etkili olarak onları bulundukları mahalden uzaklaştırıp başka bir yerde oturmaya mecbur edin. Kur'an'ın gayesi; toplumun çekirdeğini teşkil eden aileyi sağlamlaştırmak, yuvanın bozulmasını önlemektir.

Burada kastedilen darb vücuda elem vermek değildir. Bilakis buradaki darptan maksat kadın veya erkeğin evi geçici bir süreyle terk etmeleridir. Bu vesile ile serkeşlik eden eş bu şekilde yaptıklarının doğru olmadığını anlasın ve ayrılık, talak ve her türlü olabilecek yanlışlardan vazgeçilsin. Çünkü buradaki “vedribuhunne” nin manasının onları evden gönderin demektir. Bunu böyle anlamayıp vurma anlamında anlayarak kadına eziyet ve tahkir için kullanmak doğru bir anlama şekli olmasa gerek. Çünkü bu eşler arasındaki ilişkiye de insanlar arasındaki ilişkiye de uymaz ve aralarındaki sevgi ve muhabbeti gerçekleştirmeye de uymaz. Hele özellikle aralarında çocuk varsa...

Kısacası canlı Kur'an olan Peygamber Efendimizin, ömrü boyunca kadınlara hep sevgi ve saygı göstermiş olması zaman zaman geçimsizlikleri ayetlere de yansıyan hanımlarının verdiği sıkıntılara rağmen, kendilerine bir fiske bile vurmamış olması, bizde İslam'a göre kocanın eşini dövme yetkisinin olmadığı kanaatini oluşturmaktadır. Aksini iddia Kur'an'ın ruhuna ve Hz. Peygamber'in (as) uygulamalarına ters düştüğü kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdülhakî**, Muhammed Fuâd (ö.1967), *el-Mu'cemu'l Mufehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, el-Matbaatu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1982.
- Aclunî**,Şeyh,İsmail b. Muhammed, el-Aclunî,(ö.1162)*Keşfu'l-Hafa*, Beyrut,1408/1988
- Ateş**, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.
- Bayraklı** Bayraktar, Yeni bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, İstanbul,2007.
-,Kadın Sevgi ve Temel Hakları,İstanbul, 2007.
- Buharî**, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/870), *Sahihu'l Buharî*, Daru İbn Kesir, Dimaşki/Beyrut,1993.
- Çantay**, Hasan Basri, (ö.1964), *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul, 1984.
- Çetiner**, Bedrettin, *Fâtîha'dan Nâs'a Kadar Esbâb-ı Nüzûl*, İstanbul, 2002.
- Darimî**, Ebu Muhammed Abdullah (ö.255/869), *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul,1992.
- Doğan**, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Eren**, Hasan ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay. Ankara, 1988.
- Derveze**, Muhammed İzzet (ö.1984), *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Kahire, 2000.
- , *et-Tefsîru'l-Hadîs*, çev. Mustafa Altınkaya, Ekin Yayınları, İstanbul,1998.
- Doğrul**, Ömer Rıza (ö.1952), *Asr-ı Saadet Tercemesi*, Eser Yayıncılık, İstanbul, 1978.
-, Tanrı Buyruğu Kur'an'ın Tercüme ve Tefsiri 1947

- Ebu Davud**, Süleyman b. Eşas (ö.275/888), *Sunen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Esed**, Muhammed (ö.1992), *Kur'an Mesajı*, çev. Ahmet Ertürk, Cahit Koytak, İstanbul, 1999.
- eş-Şamî**, Muhammed b. Yûsuf es-Salihi (ö.942/1536), *Subulu'l Huda ve'r Reşad*, Daru'l Kutubi İlmiyye, Beyrut,1993.
- Ezherî**, Muhammed b. Ahmed, (ö.370/980), *Mu'cemu Tehzibi'l-Luğa*, Beyrut, 2001.
- Fîruzâbâdî**, Mecdüddin Muhammed b. Yakub (ö.817/1414), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut, 1993.
- Görgülü**, Ülfet, İslam Hukukunun Kadının Siyasal Haklarına Bakışı, DEÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005 (basılmamış doktora tezi).
- Güneş**, Abdülbaki, "Kur'an Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V, 2005, sayı: 3.
- Hasan**, Ali b. Ahmed, *Esbâbu'n-Nüzûl*, bsm yeri ve yılı yok,
- el-Hazin**, Alauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim (ö.741/ 1341), *Lubab't Te'vîl fî Meanî't Tenzîl*, Beyrut,1415.
- el-Hunaî** Ali İbn Hasan el-Hunaî el-Ezdi,*el-Müncid fî'l-Luğa ve'l-A'lâm*, Thk. Ahmed Muhtar Ömer,Kahire,309/1088.
- İbnu'l-Esir**,İzzuddin Ebu'l Hasan Ali b.Muhammed el-Cezeri (ö.630)*Usdu'l-Ğabe fî Ma'rifeti's Sahabe*, Daru's Şa'b, Kahire ts
- İbn Fâris**, Ebu'l-Huseyin Ahmed (ö.395/1004), *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, Beyrut, 2001.
- İbn Hacer el Askalanî**, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed (ö.852/1449), *Fathu'l Barî, bi Şerhi Sahihi Buharî*, Beyrut,1397.
- İbn Hanbel**, Ahmed (ö.241/855), *el-Müsned*, thk, Nasiruddin Elbanî, Beyrut,1400.
- İbn Kesir**, Ebu'l-Fidâ İmâduddin İsmâîl b. Şihâbuddîn (ö.774/1373), *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, Beyrut,1982.
- İbn Kuteybe**, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö.276/889), *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'an*, Kahire, 2006.
- İbn Mace**, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezîd (ö.279/892), *Sünen*, Çağrı Yayınları,1992.
- İbn Manzur**, Cemaluddin el-Ensarî (ö.711/1311), *Lisanu'l Arab*, Beyrut,1414.
- İbn Kûtiyye**, *Kitâbu'l-Ef'âl*, Kahire, 1952.
- İbnu'l-Esir**, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu'l-Kerem Muhammed el-Cezerî (ö.630/1233),*Usdu'l-Ğabe*, Daru Şa'b, Kahire, ts,
- İsfahanî**, Ebu'l Kasım Huseyin b.Muhammed (ö.425/1033), *el-Mufredat*, ts,yrs -----*Tefsiru'r- Rağibel-İsfahanî*, Riyad,1999.
- İslamoğlu**, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an (Gerekçeli Meal ve Tefsiri)* İstanbul, 2009.
- Hatiboğlu**, Mehmet Sait, "İslam'ın Kadına Bakışı", *İslamî Araştırmalar* c.V, sayı:4, Ankara, ts.
- Karaman**, Hayreddin, *İslamda Kadın ve Aile*, İstanbul, 1994.
- Kırbaçoğlu**, Hayri "Kadın Konusunda İslam'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslamî Araştırmalar Dergisi*, c.5, sayı:4, s. 272, 273.
- Kurtubî**, Ebu Abdullah Muhammed b.Ahmed b.Ebubekr (ö.671/1272), *el-Cami'ul Ahkami'l Kur'an* Kahire, 2012.
- Kutub**, Seyyid, (ö.1966), *Fizilal*, Daru's- Şuruk Beyrut,1412, -----, *Fizilal'il Kur'an*, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1979.
- Mâlik**, b. Enes (ö.179/795), *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- el-Munavî**, Zeynuddin Muhammed Abdurrauf (ö.1031/1622), *Feyzu'l-Kadir*, Daru'l-Marife, Beyrut ts.
- Müslim**, Ebu'l-Huseyin Muhammed b. Haccâc (ö.261/875), *SahihMüslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Mücahid**, Ebu'l Haccac Mücahid b. Cabir et-Tabî el- Mekki el-Kueryşi el-Harezmi (ö.104/722) *Tefsiru Mücahid Daru Fikri İslamî* 1989/1410 Mısır.

- Neseî**, Ebu Abdurrahman Ahmed (ö.303/915), *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul,1992.
- Özbuğday**, Şükrü “Kadın Erkek Eşitliği Üzerine Birkaç Söz,” *Diyanet İlmî Dergi*, c., 35, sayı, 2, Nisan Mayıs-Haziran, 1999.
- er-Râzî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir (ö.606/1210), *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'âni'l-Azîm*, tah: Hüseyin Elmalı, Ankara, 1997.
- Er-Râzî**, *Fahru'ddin Muhammed Razi, Mefâtihu'l-Ğayb*, Beyrur,1425-1426/2002,
- es-Sabunî**, Muhammed Ali (ö.2015), *Safvetu't Tefasir*, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 1995.
- Semerkandî**, Ebu Leys Nasr İbn Muhammed İbn Ahmed İbn İbrahim (ö.985/375)*Bahru'l Ulum*,ts. ys.
- Suheyb Abdulcebbar**, *el-Musnedu Mevdui el-Cami lil Kutubi Aşere*, 2013, yrs.
- Taberî**, Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö.310/923), *Câmi'u'l-Beyân fi Te'vilil- Kur'an*, Muessesetu'r Risale, Kahire, 2012,
- Tirmizî**, Ebu İsa Muhammed (ö.279/892), *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Öztürk**, Yaşar Nuri, -*Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, Ankara,1998
- Uludağ**, Süleyman *İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, TDV Yayınları, Ankara, 1989.
- Türkçe Sözlük**, Heyet, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Vâhidî**, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbu'n-Nüzûl*, ts. yrs.
-,El-Veciz fi Tefsiri Kitabî'l Aziz,Beyrut,1995
- Yazır**, M. Hamdi (ö.1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, ts.
- Yavuz**, Yunus Vehbi, Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü, İstanbul, 1999. **Zemahşerî**, Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidit-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut, 1995.
- Zuhaylî**, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Munîr*, Beyrut, 1991.